

K Ř E S Ť A N S K Á
REVUE
 Č T V R T L E T N Í K P R O O D P O V Ě D N Ý D I A L O G

PREZIDENTI V NAŠICH DĚJINÁCH

Martin Šimsa: Reformátor, buřič, revolucionář a demokratický prezident T. G. Masaryk	2
Vít Machálek: Emil Hácha, křesťanský prezident v kruté době	8
Jaroslav Šebek: Prezidentské Te Deum v proměnách doby	13
Matěj Hájek: Filozof na trůně aneb paradoxní dvojrole prvního postkomunistického prezidenta	25
David Novák: Inaugurační bohoslužby jako promarněná možnost	36

K Ř E S Ť A N S K Á REVUE

ČTVRTLETNÍK PRO ODPOVĚDNÝ DIALOG

založili v roce 1927 Emanuel Rádl a Josef L. Hromádka

ročník XC • číslo 2 • červen 2023

PREZIDENTI V NAŠICH DĚJINÁCH

OBSAH

Úvodník (Pavol Bargár) 1

Téma

Martin Šimsa: Reformátor, buřič, revolucionář a demokratický prezident

T. G. Masaryk 2

Martin Šimsa: Jaroslav Šimsa na Hradě 5

Vít Machálek: Emil Hácha, křesťanský prezident v kruté době 8

Martin Šimsa: Hácha, Beneš a Československá republika – poznámka nehistorika .. 11

Jaroslav Šebek: Prezidentské *Te Deum* v proměnách doby 13

Prokop Tomek: Ludvík Svoboda – prezident zklamáných iluzí 16

Michal Macháček: Gustáv Husák ve víru víry 20

Matěj Hájek: Filosof na trůně aneb paradoxní dvojrole prvního postkomunistického
prezidenta 25

Matouš Holeka: Bratři v triku: Byli prezidenti Václav Klaus a Miloš Zeman výjimeční? 28

Juraj Laššuth: Když je chaos žebřík. Prezident na Slovensku 32

David Novák: Inaugurační bohoslužby jako promarněná možnost 36

Václav Radoš: Společnost využila příležitost udělit Petru Pavlovi rozhršení 38

Časové úvahy

Jiří Schneider: Izrael je vnitřně rozdělen 41

Rozhovor

Rozhovor s Pavlem Fischerem (Jiří Schneider) 44

Recenze

Třikrát ze Starého zákona (Vladimír Roskovec) 47

Milí čitatelia,

Číslo KR, ktoré máte pred sebou, sa venuje fenoménu prezidentstva. Že ide skutočne o tému budiacu záujem, svedčí i fakt, že sa nám málokedy dostane toľko príspevkov do tematického bloku čísla, ako práve v tomto prípade. Väčšina (avšak zďaleka nie všetky) z nich sledujú historickú perspektívu. A prakticky všetky z nich sa sústreďia na český, resp. česko-slovenský kontext. Tento úvodník sa skôr než o predstavenie či komentár jednotlivých príspevkov pokúsi veľmi stručne načrtnúť niektoré témy, ktoré sa v súvislosti s fenoménom prezidentstva objavujú.

Ako je dobre známe, v rozličných krajinách sveta prezident zastáva rôzne postavenie v rámci daného politického zriadenia. Spektrum siaha od prezidenta ako predstaviteľa výkonnej moci (USA, Brazília) až po prezidenta ako hlavu štátu s viac-menej ceremoniálnymi funkciami. Hoci sa Česká republika (ako i Slovensko) nachádza skôr na druhom póle tohto spektra, prezident ani v takomto usporiadaní nemá byť len príslovečný „pokladač věnců“. Úlohou prezidenta je moderovať a kultivovať spoločenskú diskusiu i sám nastoľovať relevantné témy. Predstavuje takisto určitú brzdu a protiváhu pre niektoré ďalšie zložky štátnej moci. A potom je tu tiež právo udeliť individuálnu milosť alebo amnestiu. Hoci niekedy ťažko uchopiteľné, tieto dávajú vyjadrenie presvedčeniu, že milosrdenstvo patrí do právneho poriadku, podľa ktorého sa ľudská spoločnosť riadi.

Fenomén prezidentstva taktiež prináša možnosť zamyslieť sa z rôznych strán nad témou vzťahu jednotlivca a kolektívu. Aj keď prezident sa môže javiť – a to predovšetkým v systéme, kde je predstaviteľom exekutívnej moci – ako od kolektívu oddelený vykonávateľ rozhodnutí, v praxi aj v takýchto zriadeniach spravidla ide o proces zahŕňajúci väčšiu skupinu ľudí. Niekedy sú prezidenti dokonca priamo volení ako skupina, ako napríklad v San Marine, kde dvojica „kapitánov-regentov“ vykonáva prezidentský úrad spoločne po dobu šiestich mesiacov. Zaujímavá je tiež téma vzťahu medzi prezidentom ako jednotlivcom a elektorátom – či už ide priamo o občanov, alebo o legislatívny zbor.

Počas práce na tomto čísle nás zastihla smutná správa o úmrtí pána RNDr. Ladislava Pokorného († 9. 5. 2023). Láda bol dlhoročným šéfredaktorom a potom členom redakčnej rady KR. Poznali sme ho ako vášnivého diskutéra a človeka, ktorému leží na srdci angažovaný vzťah kresťanov ku spoločnosti. Jeho vzťah k ostatným ľuďom i životu dobre vystihujú slová apoštola Pavla, ktoré boli použité na jeho parte: „Nikto z nás totiž nežije seba a nik seba neumiera. Lebo ak žijeme, Pánovi žijeme, ak umierame, Pánovi umierame. A tak či žijeme, či umierame, Pánovi sme.“ (R 14,7–8) Ladislava si pripomenieme aj v nasledujúcom čísle KR.

Milí čitatelia, nech vám aj toto číslo nášho časopisu prinesie radosť a inšpiráciu do letných dní.

Za redakčnú radu

Pavol Bargár

REFORMÁTOR, BUŘIČ, REVOLUCIONÁŘ A DEMOKRATICKÝ PREZIDENT T. G. MASARYK

Martin Šimsa

Masaryk byl filosof sókratického typu. Kládl otázky, ale ne ledajaké, kládl otázky, které šly k jádru věci, a proto ty otázky věci převracely, re-formovaly, pobuřovaly okolí, protože se stavěly proti navyklému běhu věcí, vedly k jinému vidění, než jaké bylo obvyklé, samozřejmé. Proto se také Masaryk stal tím vším, o čem se píše v titulku, a nejen tím.

Jedna z prvních otázek, které Masaryk položil, byla otázka po sebevraždě. Masaryk ji položil ještě ve Vídni jako student sociologie a čtenář Comta. Otázka a pak i titul jeho knihy zněl: *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Masaryk otázku zkoumá sociologicky, tedy prostřednictvím tehdejších průzkumů veřejného mínění a statistik, ale zároveň ji klade jako filosof náboženství, jako filosof proto-existenciální, jak se později snaží prokázat Machovec či Funda. Masaryk se ptá po smyslu života a dospívá k přesvědčení, že člověk potřebuje na něčem viset, ať už je to Bůh, nebo hřebík, jak to lakonicky zkracuje v díle *Moderní člověk a náboženství*. Ač už v době, kdy Masaryk tuto knihu psal, byl protestant, všímá si toho, že v protestantských zemích je vyšší sebevražednost než v zemích katolických (publikováno v roce 1881), protože špatný protestantismus vede k přehnanému subjektivismu a individualismu a k tomu, že si takový protestant zoufá a vezme si život častěji než špatný katolík. Dobré křesťanství se vyznačuje láskou k bližnímu, je šťastné a je opak antické a helenistické skepse a sebevražednosti. Je zajímavé, že už v *Sebevraždě* Masaryk dospěl ke dvěma závěrům, které se v jeho díle opakovaly a vracely: Jednak k vzájemnému podmínění náboženství a demokracie a jednak k tomu, že by náboženství mělo být odloučeno od státu, protože jejich provázanost je škodlivá jak pro upřímnou náboženskou víru, tak pro stát. Opakovaně se odvolává na Karla Havlíčka Borovského, který napsal, že absolutismus církevní je poduškou absolutismu státního. V obou otázkách se pro Masaryka stalo vzorem křesťanství v Americe ve své pluralitě a nezávislosti na státu a americká demokracie nezávislá na církvích.

Další velkou otázkou byla otázka česká. *Česká otázka* se stala otázkou, o níž se vede vášnivá diskuse už 128 let. Ta otázka a odpovědi na ni měly jiné podoby v Rakousku-Uhersku, jiné v době první republiky, jiné v době protektorátu, jiné v době komunistického režimu a jiné v době polistopadové, přesto se otázky z této knihy vracejí a s novou aktualitou a naléhavostí žádají nové odpovědi. Masaryk tvrdil, že otázka česká je otázka náboženská. Tím chtěl říci, že spor o reformu křesťanství, spojený se sporem o podobu našeho národního a státního uspořádání, prochází našimi ději-

nami od počátku husitské a bratrské reformace až do současnosti a je ústředním sporem našich dějin. Protest proti diskontinuitně mezi husitskou a bratrskou reformací a národním obrozením vznesli jak liberálové (Kaizl, Peroutka), tak historičtí konzervativci (Pekař), a v jistém smyslu se nad Masarykovou argumentací pozastavoval i Patočka, který mu vytýkal filosofickou nesystematičnost a nedůslednost či spojování nespojitelného, tedy objektivizujícího pozitivismu s morální a náboženskou filosofií.

Masaryk českou otázkou otvíral a diskutoval i otázku národní, která pro něj byla otázka emancipační, osvobozující národ z historických, společenských a politických závislostí, ale zároveň by neměla být nacionalistická, šovinistická, spojená se strachem a nenávisť vůči jiným národům. Toto kladné pojetí vlastního národa osvědčil v kritice Rukopisu královédvorského a zelenohorského, které chtěly vyzdvihnout velikost českého národa na úkor vědecké poctivosti. A s ještě silnějším odporem se setkal při kritice českého a moravského antisemitismu, který v plné síle propukl, když byl židovský mladík Hilsner v roce 1899 obviněn, obžalován a později odsouzen ze dvou vražd jen na základě antisemitských předsudků, zvláště pověře o rituálním vraždění křesťanských panen židy v době Velikonoc. Masaryk tehdy pouze dosáhl toho, že císař změnil rozsudek smrti na doživotí, a přitom čelil asi nejtvrdější a nejspínavější kampani proti své osobě. Masaryk chtěl otázku národa pojmout eticky, nábožensky a politicky a tento pokus se později vtělil do konceptu národa československého, ale v tom konceptu zůstalo leccos nevyjasněného a dvojnásobného, a to se vracelo nejen v historické, filosofické, teologické a jiné kritice, ale zejména ve společensko-historické realitě.

Masarykovou otázkou byla také otázka sociální. V té se zaměřil zejména na analýzu, interpretaci a kritiku marxismu. I Masarykovi kritici uznávají, že byl jeden z prvních, kdo tuto otázku otevřel a kdo si byl vědom její závažnosti. Pro Masaryka ta otázka vyjadřuje neklid a krizi doby, je pro něj spojena jak s bídou chudých, tak s nadbytečným luxusem bohatých. V tomto směru byl socialista, ale socialismus byl pro něj vždy spojen s demokracií, s domýšlením demokracie i do důsledků hospodářských a sociálních. Otázka sociální pro něho ovšem není jen otázka hospodářská a sociální, ale také mravní, náboženská a demokratická. Demokratická je pro něj práce, aristokratický je sport a zábava. Masaryk stavěl sociální reformy proti revoluci, která pro něj znamená aristokratický sport a zábavu, romantickou utopii.

Masarykův názor na revoluci se začal měnit před válkou, jak je hlavně patrné v jeho nejrozsáhlejší předválečné studii *Rusko a Evropa*, v níž se pokoušel přiblížit Rusko Evropě a Evropu Rusku. Kniha byla zakázána carskou cenzurou, ostře kritickou recenzí na ni napsal v jednom vídeňském časopisu v roce 1914 Lev Trockij. Zde začal Masaryk revoluci uznávat, pokud vede ke zlepšení neudržitelných sociálních a politických poměrů. Dalo by se říci, že touto knihou se připravoval na první světovou válku i na pobyt a jednání v Rusku.

Masaryk se nestal politikem až s vypuknutím války, v té době už byl v rakouském říšském parlamentu ve svém třetím poslaneckém mandátu. Poprvé to bylo v letech 1891–1893, kdy se do parlamentu dostal za Mladočechy, mandát tehdy složil pro

neshody a pro nespokojenost s mladočeskou politikou. Podruhé byl zvolen v roce 1907 za Realisty a potřetí v roce 1911.

Masaryk se pustil do odboje proti Rakousku poté, co vyhlásilo válku Srbsku. Byl přesvědčen, že hlavním viníkem bylo militarizované Prusko, před nímž varoval už na počátku devadesátých let předminulého století. Hlavního viníka viděl v ideologii pangermanismu a ve snech o ose Berlín-Bagdád. Ale nebyl ani zastánce panslavismu, od začátku války byl pro koncepci nové demokratické republiky, jen se s tím až do léta roku 1917 nechlubil, protože věděl o tom, že Kramář, řada Sokolů a příslušníků domácího odboje se opájí sny o velké slovanské říši a tím, že by nás Rusové mohli zachránit z Rakouska.

Bylo Masarykovo rozhodnutí správné? Nevedlo jeho rozhodnutí vytvořit novou demokratickou republiku k mocenskému vakuu ve středu Evropy, a tím tento střed Evropy učinit snadným cílem nejprve extrémně nacionalizovaného Německa, posléze Sovětského svazu? Masaryk nebyl sám, byl spiritus agens, ale na uskutečnění této myšlenky pracoval domácí i zahraniční odboj a v neposlední řadě legie v Rusku, ve Francii a Itálii, díky nimž s Masarykem začaly jednat vlády Francie, Británie a Spojených států. Poslední slovo patřilo českému a slovenskému lidu, který se k myšlence Československé republiky přihlásil demonstrací 28. října 1918 v Praze, 29. října v dalších českých městech a 30. října 1918 v Martině na Slovensku.

A jak to bylo s myšlenkou československého národa, československého jazyka a Československé republiky? Byla to idea Masaryka a Štefánika. Slovensko tehdy bylo v mnohem horší sociální a politické situaci než české země. Nacionální útlak tam byl mnohem horší, vzdělanostní, kulturní, občanské, hospodářské a průmyslové struktury byly s českými nesrovnatelné. Byl to umělý „projekt“, idea československého státu byla ideou občanskou a politickou, ne etnickou, Masaryk kladl za vzor Švýcarsko či Spojené státy americké, jen se tuto myšlenku nepodařilo skutečně realizovat, rozšířit ji, vysvětlit obyvatelům českých zemích, natož na Slovensku či na Podkarpatské Rusi. Také kvůli silné německé menšině, která byla početně větší a kulturně a hospodářsky silnější než slovenský lid, vše sklouzlo do národnostních otázek a sporů a po nástupu Hitlera k moci nastala v českých zemích radikalizace německé většiny a narůstaly spory a nedorozumění mezi Čechy a Slováky. Jedním z mála pokusů věc odnacionalizovat a vést diskusi na úrovni občanské a politické byla Rádlůva *Válka Čechů s Němci*, ale jestliže nebyla pochopena i tak osvícenými liberály jako byl Čapek a Peroutka, jak mohla být pochopena českými, slovenskými, německými spoluobčany?

Byla to tedy Masarykova chyba, že rozbil Rakousko-Uhersko? Myslím, že ne. Masaryk vsadil na demokratizaci Evropy a světa a na to, že v demokratické Evropě i v demokratickém světě bude místo i pro malé demokratické státy. Tento Masarykův sen se do značné míry splnil až v Evropské unii. Však také Masaryka v normalizačních sedmdesátých letech kritizovali Jan Patočka, Václav Černý a další pro přílišný idealismus a „zvěstování bezpečného optimismu“.

Masaryk však nebyl jen politik, zakladatel státu a jeho první prezident, ale také myslitel náboženský, etický a sociální. Proto Masarykovo dědictví nespočívá jen

v myšlence demokratické republiky, která by měla být spravedlivá, tolerantní, otevřená a občanská, ale také ve výchově a vzdělání demokratických občanů, kteří svou republiku berou vážně, věnují se jí, rozvíjejí ji a brání.

Nejlépe prezidentu Masarykovi posloužíme, když k němu budeme stejně kritičtí, jako byl on. Masarykovými loajálními kritiky byli Rádl, Patočka, Hejdránek. Naším úkolem je na jejich kritiku navázat. Po Masarykovi zůstává mnoho otázek otevřených: otázka národa, otázka česká, slovenská, československá, německá, otázka evropská, otázka světová, otázka sociální, otázka Ruska a Evropy, otázka náboženská a otázka sekulární demokracie. Masaryk poskytl řadu politických i filosofických odpovědí, my je máme přezkoumat a hledat odpovědi nové.

Když píšeme pro čtenáře Křesťanské revue, měli bychom se ptát, zda lze Masaryka počítat k ekumenickým křesťanům. Masaryk se přihlásil k protestantismu, zejména v jeho kalvínsko-puritánské podobě, realizované v USA. Šlo mu o propojení křesťanství, osvícenské filosofie a vědy a demokracie. Když na Masaryka navazují protestanti, neměli by se držet dobově podmíněných tezí ve vztahu křesťanů a nekřesťanů k demokracii a nenárokovat si protestanskou výlučnost a privilegovanost. Masaryk je inspirovaný v oblasti filosofické, náboženské, sociální, kulturní i politické a nemá se pro nás stát dogmatickým vzorem, ale kritice otevřeným sociálním reformátorem i demokratickým prezidentem.

Autor učí filosofii na Filozofické fakultě UJEP v Ústí nad Labem.

JAROSLAV ŠIMSA NA HRADĚ

Martin Šimsa

Jaroslav Šimsa strávil na Hradě ve větší či menší míře devět let, od roku 1920 do začátku roku 1929. V roce 1927 tuto svoji činnost omezil, protože se stal náčelníkem Ligy lesní moudrosti a oženil se s Marií Kohoutkovou, nechal si tedy jen práci v osobním sekretariátu prezidenta u V. K. Škracha, a tu ukončil v únoru 1929, když byl přijat jako placený sekretář Ymky a stal se odpovědným redaktorem Křesťanské revue, kterou založili v roce 1927 E. Rádl a J. L. Hromádka. Pokusím se jeho činnost na Hradě v těch letech přiblížit prostřednictvím několika vybraných úryvků z knih a materiálů, shromážděných jeho snachou Milenou Šimsovou, která se svým mužem Janem Šimsovou vydala vězeňskou korespondenci (1940–1945) Jaroslava Šimsy v knize *Úzkost a naděje* (1969, 2003), poté zpracovala odbojovou činnost Akademické Ymky v letech 1938–1945 v knize *V šat bílý odění* (2005) a konečně vydala poměrně rozsáhlou knihu (620 stran) *Svět Jaroslava Šimsy*: (2013), z níž nejvíce čerpám. Úryvky jsou v převážné míře z dopisů Marii Kohoutkové, později Šimsově.

Na otázku, co na Hradě Jaroslav Šimsa dělal, bychom museli odpovědět: Všechno možné, ale především si potřeboval během studia vydělat na živobytí a na mnoho dalších nevýdělečných činností, jako byl skaut, skaut práce, Liga lesní moudrosti, realistický klub a vydávání řady skautských a jiných periodik: Oheň (1921), Vatra (1922–1923, 1925–1926), Náš úkol (1929), Stopa (3 čísla), Služba, Zelené listy (1939), Křesťanská revue (1929–1939) a psaní do řady dalších měsíčníků, týdeníků i deníků.

20. března 1920 vyšlo první číslo Realistické stráže, 21. března se konal ustavující sjezd, Jaroslav Šimsa už měl legitimaci Realistického klubu, datovanou 19. ledna 1920, podepsanou předsedou Rádlem. V realistickém klubu se pravděpodobně seznámil s V. K. Škrachem, který byl vedoucí osobního sekretariátu prezidenta republiky a právě on mu nabídl místo na Hradě.

„Už v roce 1920 byl zaměstnán též v osobním sekretariátě prezidenta republiky – podle jedné vzpomínky chodíval ráno panu prezidentovi předčítat noviny. Ale dělal tam pod vedením V. K. Škracha, co bylo právě potřeba. Tak na příklad po smrti paní Charlotty Masarykové rovnal její knihovnu. 30. srpna 1923 uvedl kvůli telefonování tento časový rozvrh: ‚Časné ráno 7–8 (popřípadě 8.30) hradní centrála, osobní sekretariát pana prezidenta. 8.30–13.30 6322 Čs. Kompas, tajemník Šimsa, redakce Masarykova Slovníku naučného. 15–18 Knihovna zahraničního ministerstva; hradní centrála.‘ Ak tomu dodal: ‚Každý den píšu 10–12 hodin, články do Slovníku a překládám...‘“ (Svět Jaroslava Šimsy: 145)

V letech 1923–1924 byl na vojně. Po vojně mu V. K. Škrach vedle práce v osobním sekretariátu prezidenta a při vydávání Masarykových spisů, což bylo špatně placeno, vyjednal místo v redakci a administraci Nové Svobody, pokrokového týdeníku, prostřednictvím Rudolfa Bechyně, sociálně demokratického předáka. „Od 15. ledna povedu sám administraci Nové Svobody, bude to sestup (musím jednat s nakladateli, tiskárnami, insertními kanceláři, prodejny novin a p. – samý ‚kšeft‘, a já nemám, neměl jsem nikdy dost obchodní nátury), ale vydělávám v krátké době (čtyři a půl hodiny denní práce) hodně peněz; tři hodiny budu pracovat nahoře, budu připravovat materiál pana prezidenta pro nové vydání Konkrétní logiky; pan prezident vůbec má mnoho plánů, pořád píše, pobíhá po knihovně, až je ‚nemasarykovsky‘ někdy neklidný. To místo nahoře (ačkoli mi vlastně málo vynáší peněžně) musím držet také proto, abych viděl do světa a do politiky; a potom mám od Škracha hodně knížek; včera jsem tam byl dlouho do noci a Škrach se mi čím dál víc svěruje – jsem už nezbytný při Pamětech (Světová revoluce). Divím se sám, že mají lidé (Škrach, Rádl, Beneš, též Bechyně, Bláha a Tvrdý z Brna) ke mně tolik důvěry.“ (7. 1. 1925)

Až do konce února 1929 byl zaměstnancem osobního sekretariátu prezidenta republiky, tj. u V. K. Škracha. Práce v sekretariátu ho zřejmě bavila, také tím, jak byla obsahově bohatá: „Chystáme do tisku prezidentovy projevy na jeho oficiální cestu na Západ, píšu tohle v chvilce, kdy Škrach šel shánět nějaký čaj, ‚presidentský‘ – jak se smějeme, je půl dvanácté; jsme my sůvy, pravda? Škrach je kulatá, dobře živená sůva (má okuláry jako Jára), já jsem sůva ‚knížně‘ hubená – to by mělo přijít do přírodopisu, že některé sůvy místo krysami se živí čajem. Projevy pana prezidenta

jsou krásné, anglické jsou srdečnější a prostší, také hlubší než francouzské a belgické; všude za presidentským projevem je cítit filosofa; srovnáváme pečlivě špatné překlady ČTK s originály francouzskými a belgickými, zvláště některé proslovy (na příklad k vojsku při příležitosti pětiletí republiky, to je zpracováno vojenskou kanceláří), upravujeme ještě před autorizací. Jo, jo, je to těžká práce pomasarykovštovat vojáky, dát vyniknout Masarykovým myšlenkám v rámci slovíček, dodaných panem ministrem národní obrany a jeho soudruhy. Největší radost jsem měl z toho, co řekl na King College, a potom z odpovědi lordu markýzi Curzonovi; novinka pro české čtenáře bude literární interview, který měl p. Lefèvre – to je prostě úžasné, jak se Masaryk vyzná v nejnovější poesii francouzské a co všechno přečte.“ (leden 1924; *Svět Jaroslava Šimsy*: 147–8)

„Dnes jsme dělali znovu čtvrtou kapitulu Paměti – Masaryk opravil velkou část, rozšířil partie o anglické literatuře, zmiňuje se o Shawovi... – nemá, nemůže si, jak se mi zdá, utvořit pevný úsudek o něm; napsal 10. kapitulu (Demokracie a humanita), to bude – až ji definitivně upraví – důležitá kapitola, zásady nejen vnitřní politiky, ale i zvláštní filosofie; Masaryk reviduje svůj názor o smyslu českých dějin; ne že by jej v podstatě měnil, ale přemýšlí i o době Přemyslovců, např. uvažuje o významu těch „meziaktí“, jak tomu říká Rádl v tom úvodě.“ (po 17. 1. 1925)

A na závěr jeden dopis, který jsem našel v maminčině archivu a dosud nebyl publikován a který zachycuje diskusi s Masarykem; Jaroslav Šimsa dostal vyčíněno za pacifismus, o kterém se Masaryk dočetl v Křesťanské revue.

„Milá Márinko, vrátil jsem se teď od dra Šulce (to je ten z Čs. červeného kříže, šel jsem k nim na čaj, pokračování čaje od Šmakalů) a jsem z těch pacifistických diskusí hrozně unaven: představ si, byl tam, totiž přijel na konci na chvíli, asi na 20 minut (40), sám pan prezident, četl Křest. revue a ostře hájil armádu proti všemu antimilitarismu z politických ohledů. Měl jsem velmi zlou situaci (celé půldne), jen tak Škrach chvílemi se mnou souhlasil, dámy mlčely a nechaly mluvit Alici – prezident všechny překvapil doznáním, že on uznává, že je vojenštější, vojenský, ne prý tedy pacifista „jako ti mladší“, ale argumenty, které snesl pro armádu, byly takové divné. Jsem z toho všeho silně deprimován, i když prezident říkal všelicos, co jsem předtím říkal já, o armádě, a když souhlasil s potřebou kritiky armády, kritiky žurnalismu; je to holt suverén každým coulem.

Teď mám množství práce před sebou, mám si chystat řeč na zítřek atd., najdu-li chvílenku v Hradci, budu psát.

Zatím pa! Vyříd mamince, babičce mé pěkné pozdravy, Pavlovi a Jendovi dej pusu.
Upřímně Tvůj Jára“

Ale prezident také řekl, že je dobře, pošfouchnout ty „buchty“ – pacifisty, to ano, na celé čáře však byl pro předvojenskou výchovu – „potřebujem to“. (31. 5. 1930)

EMIL HÁCHA, KŘESŤANSKÝ PREZIDENT V KRUTÉ DOBĚ

Vít Machálek

JUDr. Emil Hácha (1872–1945) byl prezident věřící v Krista. I když liberální katolík, který o své víře málokdy mluvil veřejně, o Vánocích 1939 pronesl příznačné vyznání víry v Krista. Při návštěvě ústavu pro postižené děti Vincentinum řekl: „[Vánoce jsou] svátky radosti a lásky, a především lásky toho, který přišel na naši zemi, aby se za lidstvo obětoval.“ Ve středu Háchovy spirituality stálo právě následování Krista v ochotě k sebeobětování, což se projevilo v neposlední řadě přijetím prezidentského úřadu, který sám Hácha předem označil za „cestu křížovou“.

K jejímu nastoupení došlo v době tragické situace okleštěného pomnichovského Československa, vydaného napospas nacistickému Německu. Po abdikaci prezidenta Beneše z 5. října 1938 tehdejší politikové dlouho marně hledali nástupce. Nakonec se celé politické spektrum odleva doprava shodlo právě na Háchovi jako jediném možném kandidátovi, protože jen on v sobě spojoval všechny takřka vzájemně neslučitelné nezbytné předpoklady. Jako dosavadní prezident Nejvyššího správního soudu byl zárukou snahy o zachování právního řádu i celé tradice masarykovské republiky, současně však byl opět jako prezident Nejvyššího správního soudu přijatelný i pro Němce, protože jeho soud byl znám jako instituce národnostně spravedlivá. Jako katolík pak byl přijatelný i pro luďáky, kteří ovládali Slovensko.

Hácha se naléhání politiků na přijetí prezidentské kandidatury zprvu bránil. Argumentoval svou politickou nezkušeností, věkem i zdravotním stavem, na němž se podepsala nedávná smrt manželky. Tehdejší zasvěcený diplomat, chargé d'affaires německého vyslanectví v Praze Andor Hencke, ve svých memoárech konstatuje:

„Jestliže své pochybnosti nakonec nechal stranou, tak toho sotva dosáhly apely směřované na něho jako na ‚vlastence‘, aby neodepřel službu ve velké nouzi své země. Hácha nebyl někdo, kdo by se považoval za nenahraditelného. Pro tohoto hluboce náboženského muže bylo spíše určující působení z církevní strany, kterým mu bylo dáвано na srozuměnou, že jeho povolání za hlavu státu je Božím řízením, kterému se nesmí vyhnout.“

Hácha byl zvolen dne 30. listopadu 1938. Obdržel 272 z celkového počtu 313 odevzdaných hlasů. Bílé lístky odevzdali jen komunisté a několik jednotlivců. Po svém zvolení vyzval v turbulentní době k národní jednotě. Jako katolík nabídl za základ sjednocení svatováclavskou tradici, kterou připomněl symbolickým políbením lebky svatého Václava po bohoslužbách v katedrále z 1. prosince 1938. Založil tak tradici, na kterou čeští prezidenti navazují dodnes. Neméně důležité však bylo i další jeho gesto, když druhý den uctil hrob T. G. Masaryka v Lánech. Hácha byl ctitel Masaryka a jeho úmrtní pokoj v Lánech pietně střežil po celou dobu okupace.

Jako prezident pomnichovské republiky se Hácha snažil především o upevnění jednoty státu. Jeho cesta na Slovensko po Vánocích 1938 se zdála být úspěšná, ale sliby luďáckých politiků v čele s Tisem o „přehození výhybky“ směrem k Praze se nenaplnily. Hácha nakonec 9. března 1939 sesadil Tisovu vládu a nechal na Slovensku zasáhnout armádu. Pod velkým tlakem z Berlína však Slovensko 14. března vyhlásilo samostatnost.

Následoval první vrchol Háchovy „křížové cesty“ v podobě jeho audience u Hitlera v Berlíně v noci na 15. března 1939. Hácha byl při ní zaskočen a znásilněn a hrozbou leteckého srovnání Prahy a dalších našich měst se zemí donucen nejen k vojenské kapitulaci, ale i k podepsání prohlášení, podle kterého kladl osud českého národa do Hitlerových rukou (ve skutečnosti ovšem řekl, že náš osud v rukou Hitlera leží). Vymohl si alespoň vyškrtnutí zmínky, že podepisuje i jménem vlády, a vzal tak celou odpovědnost jako obětní beránek jen na sebe. Dne 16. března 1939 pak Hitler v Praze bez jakéhokoliv jednání s Háchou vyhlásil protektorát Čechy a Morava.

Zatímco čeští fašisté byli připraveni využít okupace ke svým cílům, Hácha, nyní už jen protektorátní prezident, se pokusil semknout český národ do jednoho šiku. Vytvořil celonárodní organizaci Národní souručenství s cílem paralyzovat kolaboraci a čelit okupantům. V rozhlasovém projevu z 1. dubna 1939 Hácha za její nosné pilíře označil národní pospolitost, křesťanskou morálku a sociální spravedlnost. Když ve svého druhu národním referendu vstoupilo do Souručenství 98,4 % českých mužů, Hácha v dopise vedoucímu Národního souručenství Adolfu Hrubému z 8. května 1939 ocenil výsledky náboru a víru českých lidí v budoucnost vlasti a konstatoval: „Věřím v pomoc Boží na této naší cestě.“

Národní souručenství bylo ovšem pod silným německým tlakem a jeho rezistenční schopnosti postupně slábly. Totéž platilo i o protektorátní vládě, do jejíhož čela Hácha postavil generála Aloise Josefa Eliáše, který byl současně i tajný představitel odboje. Náměstek předsedy vlády, rovněž zapojený v odboji, byl Háchův důvěrník z Nejvyššího správního soudu Jiří Havelka.

Vůči zatýkání a teroru byli prezident i vláda bezmocní, soustavně však intervenovali za zatčené. Jejich bezmocnost se ve zvlášť ostrém světle ukázala při nacistickém úderu proti vysokoškolákům 17. listopadu 1939 (zastřelení devíti studentů a deportace více než 1200 dalších do koncentračního tábora). Hácha na 17. listopad reagoval neustálými intervencemi u okupantů, kterými postupně dosáhl osvobození studentů z koncentračního tábora, ale také vánočním projevem 24. prosince 1939, v němž se po studentských popravách modlil modlitbou vlasteneckého kněze Václava Beneše Třebízského: „Neopouštěj, Hospodine, národ ten, jehož krev je krví mou a jehož tlukot srdce je i mého srdce tlukotem; chraň jej, střež a opatruj!“

V první fázi dějin protektorátu se Hácha ve své úporné snaze čelit okupantům a zmírňovat důsledky okupace mohl opírat o předsedu vlády generála Eliáše. Oba byli také v tajném spojení s prezidentem Benešem v Londýně, jemuž „předali“ i dva členy své vládní garnitury Feierabenda a Nečase, kteří s Háchovou pomocí uprchli do exilu a byli pak jmenováni do Benešovy londýnské vlády. K jejímu uznání Brity

Hácha, v Londýně dlouho považovaný za legálního prezidenta, svými loajálními vzkazy Benešovi významně přispěl.

Dne 27. září 1941 byl současně s Heydrichovým příchodem do Prahy Alois Eliáš zatčen. Stejný osud potkal i Jiřího Havelku, kterého se však Háchovi intervencemi u okupantů podařilo zachránit, zatímco u Eliáše dosáhl jen odložení jeho popravy.

Ztráta generála Eliáše prezidenta do značné míry zlomila stejně jako teror obou heydrichiád. Za druhé z nich, po atentátu na Heydricha, byl dokonce Hácha jako jediný český státník všech dob ze strany Hitlera vystaven hrozbě likvidace českého národa kolektivní deportací ze střední Evropy. V této době se prudce zhoršila Háchova nemoc, arterioskleróza. Prezident ztrácel paměť a vůli a jeho rezistenční schopnosti byly velmi oslabeny. Bezmocně pronášel projevy napsané samotnými Němci či kolaborantským ministrem Emanuelem Moravcem, kterého mu okupanti vnutili do vlády. Závěr války jej zastihl na zámku v Lánech již jako naprostou trosku. Prezidentská kancelář však až do konce prováděla někdy úspěšné intervence. Pro české lidi Hácha představoval, slovy Františka Schwarzenberga, „jiskřičku útěchy, kterou čerpali z vědomí, že na Hradě sídlí stařec, který jim rozumí a který je má rád“.

Prezident Beneš a československý londýnský exil nicméně Háchu od přerušení kontaktů za první heydrichiády vesměs odsuzovali jako kolaboranta, v čemž ještě více vynikal exil moskevský. Spojením obou exilových politických reprezentací v Košicích z dubna 1945 vznikla vládní garnitura vůči Háchovi zcela nemilosrdná. Dne 13. května byl Hácha z příkazu komunistického ministra vnitra Noska na lánském zámku zatčen a převezen do vězeňské nemocnice v Praze na Pankráci, kde jej z rozhodnutí vlády nechali zemřít.

K nebyvalé smrti prezidenta ve vězení došlo dne 27. června 1945. Předtím ještě navštívil Háchu ve vězení nuselský kaplan Kajetán Matoušek (později tajně vysvěcený světící biskup pražský) a zaopatřil ho svátostí umírajících. Knězem, který Háchu pochoval, byl nuselský děkan Mons. Alois Tylínek, který se teprve krátce předtím vrátil z koncentračního tábora. Jednalo se však o zvláštní obřad s vyloučením veřejnosti a silnou policejní asistencí. Na Háchově rodinném hrobě na Vinohradském hřbitově nesmělo být uvedeno ani jeho jméno.

Zatímco v letech 1945–1989 převažovala v psaní o Háchovi ideologická tendence a zdrcující kritika, po listopadu 1989 se situace změnila. Vyšlo pět Háchových životopisů a v živé diskusi se hodnocení jeho osobnosti posunulo směrem k většímu porozumění. Historiografie ještě neřekla své poslední slovo, každopádně však platí konstatování samotného Háchy: „Mne nebudou soudit dějiny, ale Pán Bůh.“

Autor je historik.

HÁCHA, BENEŠ A ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA – POZNÁMKA NEHISTORIKA

Martin Šimsa

Studie Víta Machálka, uveřejněná v tomto čísle, je historicky profesionálně zpracována, ale je psána pouze z hlediska Emila Háchy, téměř vůbec nezohledňuje tehdejší mezinárodní politickou, vojenskou a válečnou situaci. Opakovaně je zdůrazňováno Háchovo křesťanství, zbožnost a lidskost, byť na líbání Václavovy lebky protestant těžko něco křesťanského najde a křesťanství či spíše zbožnost je zde představena pouze ve své svatováclavské, protektorátní podobě. Háchův respekt vůči Masarykovi, projevovaný pietou vůči Masarykovu hrobu a pokoji, v němž Masaryk zemřel, ještě neznamená, že by reálně navázal na Masarykovu politiku. Hácha se zřejmě pokusil udržet českou státnost, což mu jistě slouží ke cti. Nicméně to dělal způsobem, že nacisty prosil, plakal před nimi, snad i klečel na zemi, aby zabránil popravám a represím, což většinou k ničemu nevedlo, protože nacisté ho nebrali vážně. Nicméně Háchova spolupráce s odbojem do Eliášovy popravky nesporně statečná byla.

Edvard Beneš se ve své politice orientoval na porážku nacistického Německa a obnovu předválečného, předmnichovského Československa. Dělal to především prostřednictvím své zahraniční politiky, jednoznačnou orientací na západní spojení, navzdory těžké ráně, kterou mu uštědřil Mnichov. Beneš se stal klíčovou osobou pro zahraniční i domácí odboj, včetně odboje komunistického, a byl jediným relevantním partnerem pro západní spojení i Sovětský svaz. Háchův konec byl smutný, ale kdyby tu nebyl Beneš a domácí a zahraniční odboj, tak je otázka, jestli by vůbec došlo k obnově Československé republiky, byť zmenšené o Zakarpatskou Ukrajinu a s demokracií omezenou na strany Národní fronty.

Beneš svým jednáním, tedy abdikací po Mnichovu a odcestováním do USA, vytvořil situaci, kterou se čeští politikové pokusili řešit druhorepublikovou přizpůsobivou a kompromisní politikou vůči nacistickému Německu, jejímž jedním plodem byla právě volba Háchy prezidentem. Historik Jan Tesař se však domnívá, že Beneš vytěžil z extrémně nepříznivé situace maximum a nemýlil se ve třech předpokladech: Hitler se nespokojí se Sudety a dříve nebo později se dostane do válečného konfliktu se západními spojenci a se Sovětským svazem. Hitler válku prohraje. Během války je třeba politicky pracovat na obnovení demokratického Československa.

Tesař tvrdí, že tehdy bylo v Evropě jen velmi málo politiků, kterým toto bylo tak jasné jako Benešovi. Ten na začátek války čekal v USA, 16. března 1939 přicestoval do Británie, kde ho ovšem čekali už dva úředníci poslaní Chamberlainem, kteří jeho vstup na britskou půdu podmínili podpisem závazku, že se nebude politicky angažovat. Ovšem už o několik dní později byl přijat Winstonem Churchillem, který ho

ujistil, že jakmile se sám ujme vlády po Chamberlainovi, počítá s ním jako s představitelem československé exilové vlády.

Božena Komárková je příklad jiného pojetí lidskosti a křesťanství než Hácha. V článku z roku 1946 „Čemu nás naučila válka“ napsala: „Prohlašuji zde za československé studenty kolegům a bratřím všech kontinentů: My jsme si přáli této války, poněvadž jsme už před ní poznali něco strašnějšího. Přáli jsme si ji ode dne, kdy jsme věděli, že je nevyhnutelná. Z Norimberka byla světu vržena první výzva, když byla lidskost potupena protizidovskými zákony. Druhá výzva odtud se obrátila proti nám a my jsme na ni odpověděli. Naplnili jsme náměstí a ulice, my studenti, dělníci, celý národ, a chtěli jsme zbraně. Chtěli jsme se bít za lidskou čest. Také naše věc byla věcí všeho lidstva, poněvadž byla věcí lidskosti. Svět nás vyzval položit zbraně, aby byl zachráněn mír. Učinili jsme tak s pocitem hanby za celý svět – a čekali jsme válku. Fronta v této válce byla vyznáním víry: Buď – anebo – právo nebo násilí – zákon nebo bezprávi – Kristus nebo Džingischán. Když k válce došlo, stáli jsme na frontě beze zbraní. Tam, kde anglosaský svět měl až do konce možnost čelit nepříteli svobodně, na kontinentě jedné zemi po druhé zůstávala pouze jedna alternativa: otroctví, nebo vzpoura. Žili jsme vzpourou po šest let.“ V pozdější studii „Česká otázka v průběhu století“ v roce 1985 těžké zklamání z Mnichova doprovodila Komárková i kritikou tehdejšího Benešova rozhodnutí: „A tak se rozhodnutím hlavy státu stal národ znovu objektem cizího rozhodování a vrátil se do své provinciální sebezáchovné existence. Masarykův dědic se rozhodl pro pekařovské řešení.“ Zklamání a kritika Beneše však Komárkovou nikdy nevedly k tomu, aby Háchu označovala za „křesťanského prezidenta“ či „prezidenta lidskosti“.

Zajímavé by bylo zamyšlení nad tím, co vede současné historiky k tomu, že píšou s větším a větším porozuměním o Háchovi, a více a více kritizují Beneše. Protektorátní duch se recykloval v době komunistického režimu, zvláště v době normalizace. V naší církvi i personálně v osobě tajemníka Františka Škarvana, který byl jak tajemník Emila Háchy (předtím i Masaryka a Beneše), tak v sedmdesátých letech synodní kurátor. Samozřejmě že u Beneše si můžeme klást otázky nejen nad rozhodováním v době Mnichova a v roce 1948, kde se ovšem vždy více zdůrazňuje selhání jeho než selhání demokratických ministrů, kteří podali demisi a čekali, že situaci Beneš sám vyřeší. Ale samozřejmě je zde i otázka odsunu Němců či otázka vztahu ke Slovákům a Slovensku. Také je Beneš často kritizován za svou cestu do Moskvy za Stalinem v roce 1943, od které ho odrazoval britský ministr zahraničí Eden. Beneš to prý glosoval: „Britové ovšem se Sovětským svazem nesousedí a nebudou sousedit.“ Kritika Beneše je svatým právem historiků i demokratických občanů, ale pokud tato kritika vyústí v to, že budeme nadřazovat Háchu nad Beneše, potom je v české intelektuální obci něco shnilého.

PREZIDENTSKÉ *TE DEUM* V PROMĚNÁCH DOBY

Jaroslav Šebek

Církevní prezence v rámci československých prezidentských inaugurací v podobě bohoslužeb, spojených se slavnostním provedením skladby *Te Deum*, nebyly jen výrazem nějakého duchovního rituálu, ale nesly v sobě i symbolické poselství, které odráželo i širší kontext doby. Velká část veřejně sloužených a sledovaných obřadů *Te Deum* při uvedení hlavy státu do úřadu se totiž odehrávala v přelomových okamžicích moderní historie.

V období první republiky se prezident takových bohoslužeb nikdy osobně neúčastnil, neboť byly považovány za projev aristokratických a monarchistických zvyků, protože se tento obřad stal součástí královských korunovací (ostatně mohli jsme toho být svědky i při současné korunovaci Karla III. ve Velké Británii). Od této minulosti se proto chtěly oficiální republikánské tradice nového státu vědomě distancovat. Obě prvorepublikové hlavy státu se odmítly bohoslužeb, které sloužil pražský arcibiskup, po svém zvolení účastnit.

Situace se razantně změnila na podzim 1938, kdy se po uzavření mnichovské dohody konstruuje nový státní útvar jako antiteze k masarykovské demokracii. Nově zvolený prezident Hácha chtěl veřejně prokázat a demonstrovat své katolictví, které se v pomnichovské atmosféře, odmítající prvorepublikový kánon tradic, stalo dominantním ideovým směrem. V kontextu prezidentské volby byl pak zajímavý postřeh z vatikánské nunciatury. Z rozhovoru mezi druhorepublikovým ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským a papežským vyslancem Ritterem totiž vyplynulo, že nový šéf diplomacie byl také zvažován jako kandidát na prezidenta, ale vzhledem k tomu, že je protestant, přednost dostal Emil Hácha jako praktikující katolík. Ideovou proměnu druhé republiky symbolizoval navenek i rituál po samotné prezidentské volbě, která proběhla v budově Poslanecké sněmovny v Rudolfinu, přičemž naprosto novým fenoménem v sekulárním státě bylo posílení duchovního významu prezidentského úřadu. Lidové noviny například psaly o tom, že nový prezident nastoupil svůj úřad ve jménu Božím. Druhý den po zvolení do funkce přišel Emil Hácha uctít ostatky sv. Václava do svatováclavské kaple. Tím chtěl i vizuálně dát najevo, že stát se bude v jeho osobě hlásit jednoznačně ke katolickým tradicím. Ve čtvrtek 1. prosince 1938 dopoledne sloužil kardinál Kašpar bohoslužby *Te Deum* současně pro novou hlavu státu i pro členy nové vlády, v jejímž čele stanul agrárník Rudolf Beran, vůdčí figura pravicové Strany národní jednoty. Nový premiér přislíbil apoštolskému nunciovi Ritterovi ještě před jmenováním kabinetu, že vláda bude respektovat katolické principy ve výchově mladé generace a v otázkách manželství, kde bude ustupovat od liberální praxe let minulých.

Komunistické tanečky kolem církví

Dalším v řadě bylo *Te Deum* v červnu 1948 v rámci volby Klementa Gottwalda prezidentem po mocenském převratu. Vzhledem k panujícím podmínkám se jednalo v zásadě o politické divadlo pro veřejnost. Po převzetí moci chtěli komunisté ukázat, že navazují na další tradice a prezentovali se jako vrchol všech národních tradic, které byly z jejich pohledu prohlášeny za pokrokové, vlastenecké či revoluční. Mezi ně patřily i některé náboženské fenomény našich dějin, samozřejmě v první řadě husitské hnutí.

Gottwald se obrátil na pražského arcibiskupa Josefa Berana s žádostí, aby v katedrále sv. Víta na počest prezidentské volby sloužil slavnostní *Te Deum* za přítomnosti představitelů komunistické vlády. Tato slavnost pobouřila jak některé katolíky, tak i komunisty. Na protesty z církevních kruhů odpověděl arcibiskup veřejným prohlášením z 15. června 1948, které bylo o pět dnů později čteno ve všech kostelích: „V okamžiku, kdy tento stát dostal novou hlavu, cítím ve svědomí povinnost vyslovit jasně tyto zásady: Církev není institucí, která má organisovat politický souhlas nebo politický odpor. Církev nemůže nikomu bránit, chce-li si vyžádat pro své činy Boží pomoc. Se vši vážností však připomínám, že liturgickým úkonem tím církev nepřijímá světový názor směrů a hnutí, které odporují jejímu názoru...“ Můžeme v tom vidět od arcibiskupa Berana určitou strategii, jak oddálit střet s novou mocí, který se již připravoval. V praxi se totiž již v této době stupňovaly nejrůznější formy nátlaku. Většina církevních časopisů, například oblíbený Katolík, byla zakázána, ostatním byl snížen náklad. Nová pozemková reforma z března 1948 pak zasáhla také církevní pozemky. Státní moc zakročila proti církevním spolkům.

Při setkání se zástupci evangelických církví o několik dní později prezident zdůraznil, že mu záleží na dobrých vztazích státu s církvemi a vztazích mezi církvemi, čímž chtěl rozptýlit obavy, že by se snad v budoucnu komunistický režim chystal omezovat svobodu svědomí, náboženství nebo vykonávání náboženských obřadů. Gottwald se pak v červenci 1948 účastnil i bohoslužeb Církve československé k uctění památky Jana Husa v chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. Ze vzpomínek arcibiskupa Berana současně plyne, že účast na *Te Deum* Gottwaldovi vyčítali i někteří komunističtí funkcionáři, kteří to považovali za ústupek církví.

V církevních řadách uvítal účast komunistické politické elity na bohoslužbách hlavně formující se prorežimní proud duchovenstva. Jeho hlavní představitel, suspendovaný kněz Josef Plojhar, psal v článku, který vyšel k ročnímu výročí Gottwaldovy volby, kdy už bylo v běhu pronásledování církví, nadšeně o tom, že dělnický prezident osvědčil účastí na *Te Deum* touhu po harmonii a jednotě a tento čin mohl být podle něj vlastní jen prezidentu sjednotiteli, jenž nezatoužil nikdy po diktátu.

Ačkoli v dalších letech komunistické hegemonní vlády zůstal úřad prezidenta na rozdíl od jiných socialistických zemí zachován a prezidentská volba probíhala ve středověkých kulisách Vladislavského sálu, odkazujícím na historické tradice země, náboženský rozměr události nástupu nového prezidenta již nebyl vůbec žádoucí, a to ani v roce 1968.

Třetí *Te Deum* v přelomové době přišlo po revoluci v roce 1989 v den volby prezidenta Václava Havla 29. prosince. Mši tehdy sloužil arcibiskup František Tomášek, který získal společenskou autoritu za své jednání zejména v závěrečné fázi komunistického režimu. Stal se významným aktérem listopadových událostí, které byly z duchovního hlediska spojeny i s kanonizací Anežky České. Bylo to mimořádné *Te Deum*, velice slavnostní. Tehdejší pozitivní emoce ze změny poměrů odráží Tomáškův pozdrav nové hlavě státu: „Děkuji Bohu, že dnes mohu poslat novoroční zdravici novému prezidentu, jehož cesta na Hrad byla tak náhlá, nečekaná, přitom tak dlouho připravovaná přes lidskou odvahu, přímost myšlenek i projevu, přijetím úlohy ponížených, ale nepokořených. Pokračuji ve stálém *Te Deum laudamus* z katedrály po Vaší volbě. Kéž duha míru a spravedlnosti i odpuštění se rozprostře nad naší zemí Vaším i naším přičiněním. Kéž klid vnitřně osvobozeného člověka vede Vás ve Vaší práci a v tak obtížném rozhodování věcí obou našich národů.“ Havel pak v osobním dopise i Tomáškovu velice děkoval a slíbil mu, že se bude snažit pozvednout důstojnost prezidentského úřadu tak, aby se Arcibiskupský palác nemusel za Hrad, s nímž sousedí, stydět. V souhlasu nově zvoleného prezidenta tak můžeme najít i výraz úcty ke kardinálu Tomáškovu, kterého považoval za velmi důležitého muže listopadové revoluce a určitě si nepřipomínal nějaké feudální principy z doby monarchie. Shoda prezidenta s arcibiskupem signalizovala také nový začátek ve vztahu církve a státu. Církve si uvědomovaly svou vnitřní svobodu a nezávislost a v celkové euforii po pádu moci jedné strany byl i tento akt považován za začátek lepších časů.

I nyní, po volbě Petra Pavla prezidentem, se v části společnosti vedly diskuse o bohoslužbách pro nového prezidenta. Souvisí to podle mého názoru s tím, že v poslední době se náboženství stalo pro některé vítaným politickým ornamentem a produktem politického marketingu a křesťanská symbolika se ocitá třeba v roli magického amuletu pro štěstí nebo ideologického klacku, který je na hony vzdálen podstatě radostné zvěsti Kristovy.

Domnívám se však, že účast nového prezidenta na duchovním obřadu do zmíněného scénáře nezapadala. Podle mého představovala snahu dát prezidentskému úřadu určitou vizi, nadčasový a duchovní přesah, přestože se odehrávala ve vysoce sekularizované zemi. Za důležitý jev jsem považoval i ekumenický ráz bohoslužeb, neboť naše duchovní minulost je velmi pluralitní a rozmanitá. Úkolem prezidenta není jen ekonomická diplomacie a politický provoz, měl by přispívat i k formulování vizí a impulzů, kam by měla směřovat společenská diskuse. Dát duchovní inspiraci ke státnímu dílu a ke snaze o spojování společnosti, které z mého pohledu patří k jeho nejdůležitější a zároveň nejtěžší části.

Autor je historik, působící v Historickém ústavu Akademie věd ČR.

LUDVÍK SVOBODA – PREZIDENT ZKLAMANÝCH ILUZÍ

Prokop Tomek

Ludvík Svoboda je částí společnosti dnes vnímán kriticky, jako státník, který zklamal. Asi početnější část veřejnosti ho ale považuje za významnou a pozitivní postavu našich dějin. Přesto již nepatří mezi historické osobnosti, které by společnost vášnivě rozdělovaly.

Prezidentství Ludvíka Svobody bylo závěrečnou a možná překvapivou kapitolou jeho pozoruhodného života. Narodil se 25. listopadu 1895 v Hroznatíně na Českomoravské vysočině. Pocházel ze zemědělské rodiny a práce v zemědělství mu byla zjevně počáteční životní perspektivou. Absolvoval zemskou hospodářskou školu ve Velkém Meziříčí a prodělal vinařskou praxi v Rakousku. Plány zcela změnila válka. Byl povolán do rakousko-uherské armády a v červnu 1915 odjel na ruskou frontu. Dne 18. září 1915 se dostal do zajetí. O rok později dobrovolně vstoupil do československých legií. Zúčastnil se slavných bojů u Zborova a Bachmače, a dokonce i střetů s Rudou armádou na sibiřské magistrále. Projevoval se jako příkladný vlastenecký důstojník. Kromě válečných zkušeností za války a v legiích získal i přímou znalost Ruska a Rusů. Po návratu domů roku 1920 se sice ujal rodinného hospodářství, ale o rok později se vrátil do armády. Jako důstojník pěchoty sloužil mimo jiné osm let v posádce v podkarpatoruském Užhorodě. Složil státní zkoušku z maďarštiny a v letech 1931–1934 učil jazyk na Vojenské akademii v Hranicích. Znalost maďarštiny měla v armádě své místo, protože Maďarsko bylo v duchu minulé války až do nástupu Hitlera považováno za hlavního nepřítele ČSR. Svoboda v 2. polovině třicátých let sloužil u 3. pěšího pluku Jana Žižky v Kroměříži. Za mobilizace vykonával jako podplukovník funkci velitele náhradního praporu a mobilizačního referenta pluku. Jeho vojenská kariéra nebyla nijak oslnivá.

Jeho vojenský a občanský profil ale dokládá fakt, že v červnu 1939 odešel dobrovolně do zahraničí s tehdy nejistou vizí boje za osvobození vlasti. Přeshranici Polska, kde se stal i vzhledem k relativně vysoké vojenské hodnosti velitelem čs. dobrovolnického legionu. Po napadení Polska Německem a po obsazení východní části Polska Sovětským svazem jednotka přešla na Sověty ovládané území. Část vojáků mohla do června 1940 ze SSSR odcestovat a připojit se k čs. vojsku ve Francii. Zbytek zůstal v internaci. Po více než dvou letech, v prosinci 1941, se mohla začít formovat čs. vojenská jednotka v SSSR.

Armáda byla do té doby přísně apolitická. Respektovala politickou reprezentaci a zejména vrchního velitele. A Svoboda tehdy jednal přísně v tomto duchu. Během sovětského válečného pobytu se jeho vztah k SSSR postupně měnil. Důležitým fak-

torem byly i pracovní kontakty s moskevským vedením KSČ, především s Klementem Gottwaldem. Komunisté i Sověti Svobodu v jeho kariérním postupu podporovali. Za války díky nim prodělal proměnu z dosud nepříliš významného důstojníka bez vojenského vzdělání v generála a velitele československého armádního sboru v SSSR. Svoboda získal ve svém vojenském oboru nesporné zásluhy o osvobození Československa. U vojáků se těšil respektu a popularitě. Jako mistr vojenského umění se ale výrazně neprojevil.

Na Svobodův hodnotový systém měly jistě vliv i osudy jeho rodiny v okupované zemi. Syn Miroslav byl za odbojovou činnost uvězněn a zavražděn v Mauthausenu. Tchyně, dva švagři a synovec byli rovněž nacisty vězněni a zavražděni a patnáct dalších příbuzných bylo internováno. Manželka s dcerou unikly perzekuci a skrývaly se až do konce války.

Generál Svoboda byl v dubnu 1945 jmenován členem tzv. košické vlády. Stal se pochopitelně ministrem národní obrany a vystupoval jako nestraníček a odborník. V říjnu 1945 byl povýšen do nejvyšší hodnosti armádního generála. Svobodova role v únoru 1948 je nejednoznačná. Vyjádřil osobně podporu prezidentu Benešovi. Současně se zúčastnil 23. února 1948 ustavujícího zasedání ústředního akčního výboru Národní fronty. Svědectví si odporují. Svoboda se původně měl zdráhat či naopak vědomě zvyšovat význam svého příchodu na toto jednání. Komunisté zdánlivě nechtěli mnoho, jen vyjádření sounáležitosti s lidem. Chování dosud neproověřené armády bylo nevyzpytatelné. Pro komunisty bylo podstatné, aby armáda zůstala stranou a nechala je převzít moc. Okolnosti svého vztahu ke KSČ do té doby či své role v únoru 1948 Svoboda později vykládal podle potřeby.

Po únoru 1948 pokračoval ve funkci ministra. Tehdy však začala kritizovaná fáze jeho profesní dráhy. Jako ministr se fakticky podílel na ostudných perzekucích příslušníků armády, často zasloužilých účastníků odboje i jeho spolubojovníků. Jistě nebyl iniciátorem represí, ale mlčel či se jen nevýrazně snažil zachránit vojáky, které komunisté vyhazovali z armády či zatýkali. Zůstal ministrem, zatímco byl zločinně popraven generál Heliodor Píka, za války náčelník československé vojenské mise v Sovětském svazu. Píka za války zachránil mnoho budoucích příslušníků čs. jednotky z gulagu a měl obrovský podíl na jejím vytvoření.

Přitom sama Svobodova pozice v poúnorové době byla nejistá. I Svoboda typově patřil mezi perzekuované vojáky. Až v listopadu 1948 vstoupil konečně do komunistické strany. Když na podzim 1948 během jednání v Moskvě žádal o vyslání sovětských poradců, dostal jen příslib a ani následující rok nepřišla odpověď. Naopak sovětská strana při různých příležitostech upozorňovala, že ve velení armády je stále příliš mnoho lidí spojených s první republikou, a to včetně Svobody. Sověti se nechtěli dělit o své tajné poznatky s lidmi, kterým nedůvěřovali.

V dubnu 1950 byl tedy Svoboda z funkce odvolán. Přes svůj příklon ke KSČ byl považován za prvorepublikového důstojníka, neschopného s nadšením plnit požadavky doby. Místo něj nastoupil 25. dubna 1950 na post ministra národní obrany do té doby nevoják, ale zeť prezidenta Gottwalda Alexej Čepička. Krátce po jmenování se Čepička sešel se zástupcem sovětského vojenského atašé v Praze. Vyjasnili si

priority a požadavky. Již v květnu 1950 dorazila první skupina sovětských poradců a roku 1955 jich bylo v armádě již 264.

Svoboda byl odstaven do funkce náměstka předsedy vlády pro řízení Státního výboru pro výchovu a sport. V září 1951 byl odvolán i z této funkce a vrátil se do rodné obce. V listopadu 1952 byl zatčen, vyšetřován a po dvou měsících vazby propuštěn a poslán do výslužby. Jen náhodou unikl obvinění ze sabotáže plnění Košického vládního programu v armádě. V roce 1954 byl z iniciativy Sovětů rehabilitován a vrátil se načas znovu do armády, na úsek školství a historie – zpracovával své vzpomínky. V dubnu 1959 byl definitivně poslán do výslužby.

Vzhledem k politickému pádu prvního tajemníka ústředního výboru KSČ a prezidenta republiky Antonína Novotného v březnu 1968 se hledal vhodný kandidát na funkci prezidenta. V systému komunistického Československa šlo o čestnou funkci bez reálného politického vlivu. Klíčovou mocenskou pozici totiž držel první tajemník komunistické strany. Ludvík Svoboda se stal prezidentem jako pro všechny přijatelný kandidát a národností Čech, když prvním tajemníkem strany byl Slovák Alexander Dubček. Svým symbolickým jménem byl respektován širokou veřejností jako zasluhující veterán bojů za osvobození i jako perzekuovaný prvorepublikový voják a předtím legionář. Těšil se podpoře i na Slovensku. Pomáhalo mu jistě také vzezření moudrého a zkušeného starého vojáka, měl bezesporu podporu Moskvy. Ke svým sedmdesátinám obdržel v listopadu 1965 od generálního tajemníka ÚV Komunistické strany Sovětského svazu Leonida Brežněva mimořádně zlatou hvězdu Hrdiny SSSR.

Přestože vykonával politickou funkci, Svoboda nikdy skutečný politik nebyl. Zastával sice od května 1948 až do března 1968 nepřetržitě místo poslance Národního shromáždění a v letech 1954–1964 byl dokonce člen jeho předsednictva. Ale to byly v systému komunistické vlády jen formální funkce. Jako prezident v době pražského jara umírněně obhajoval reformy, ale vždy vystupoval jako bezvýhradný spojenc Sovětského svazu. Přitom vzhledem ke svým přímým zkušenostem z pobytu v Rusku a SSSR nemohl mít o té zemi iluze.

V době rostoucího sovětského tlaku v létě 1968 se stal k domácí politice velice kritický. Na prvním místě respektoval sovětský názor a odsuzoval to, co s ním bylo v rozporu. Politických jednání se zúčastnil až od schůzky v Čierné nad Tisou 29. července až 1. srpna 1968. A tam při projevu prohlásil doslova: „Já se nebojím znovu říci, že Sovětský svaz může žít bez Československa, ale Československá republika bez Sovětského svazu těžko.“ Nejen následující události ukázaly, že se naprosto mýlil.

O nadcházející vojenské intervenci Varšavské smlouvy měl Svoboda signály již několik dní předem, nic ale nepodnikl. O události samé ho osobně informoval přímo sovětský velvyslanec Červoněnko večer 20. srpna 1968. Prezident sice prohlásil, že intervenci nevíta, ale uznal, že se Československo prý nedokázalo vypořádat se svými problémy samo. Prohlásil, že proti spojencům nikdy nevystoupí a udělá vše proto, aby nebyla prolita krev.

Svobodovou povinností jako ústavního činitele bylo bezesporu odmítnutí nelegálního ozbrojeného obsazení jeho vlasti. Nikdy ale veřejně intervenci neodsoudil;

pouze vyzýval ke klidu. Jediným pozitivním momentem se stalo 22. srpna 1968 jeho odmítnutí jmenovat prosovětskou, tzv. dělnicko-rolnickou vládu.

Z vlastní iniciativy odcestoval 23. srpna 1968 do Moskvy, a poskytl tak Leonidu Brežněvovi vítanou pomoc v nepříjemné politické situaci. Do delegace zařadil i stoupence Sovětů Biľaka, Pillera a Indru a nerespektoval názory předsednictva Národního shromáždění i mimořádného sjezdu KSČ ve Vysočanech. Přijímal v Moskvě cestou z letiště ovace organizovaných Moskvanů. Choval se tak, jako by se nic nestalo, a bagatelizoval řádění sovětských vojáků ve vlasti. Mohla to být naivita, politická nezkušenost nebo jen projev navyklého chování. Pravda je, že v Moskvě Svoboda požadoval propuštění unesených politiků. To bylo ale především v zájmu uklidnění situace, protože podle jeho názoru měli politici napravit to, co způsobili. Kapitulantický moskevský protokol podepsal zcela bez výhrad, a dokonce další účastníky jednání hrubě tlačil k souhlasu se sovětskými podmínkami.

Po návratu z Moskvy 27. srpna 1968 se již následujícího dne uskutečnilo na Pražském hradě tzv. velitelské shromáždění. Prezident Ludvík Svoboda na něm odmítl omluvy ministra národní obrany Martina Džúra za pasivitu armády. Naopak ocenil „uvážlivý postoj vojáků, vysokou morálku i naprostou podporu politického a státního vedení ČSSR“. Osobně byl naprosto přesvědčen o správnosti svého postupu. Na zasedání ÚV KSČ 31. 8. 1968 pronesl: „Já vás všechny lituji, vás mladé lidi. Já jsem děda, a když byla nejhorší situace, tak mně to myslelo.“

Autoři pověstného dokumentu „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu“ výslovně vyzdvihli dvě osobnosti původně obecně považované za zastánce reformy pražského jara, a to ministra národní obrany Martina Džúra a prezidenta Ludvíka Svobodu. Oba podle dokumentu svými rozkazy v srpnových dnech zajistili nečinnost ČSLA, takže proti interventům nepadl jediný výstřel.

Ludvík Svoboda zůstal na rozdíl od jiných osobností pražského jara součástí normalizačního vedení. Byl nejen člen ÚV KSČ (29. 5. 1949–18. 12. 1952 a 31. 8. 1968–20. 9. 1979), ale i předsednictva ÚV KSČ (od 31. 8. 1968 do 15. 4. 1976). Pomohl prosadit do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka. Svoboda zpočátku zjevně doufal v odsun sovětských vojsk. Když poznal realitu, bez odporu se smířil s jejich dislokací a navštěvoval velení Střední skupiny sovětských vojsk v Milovicích.

Gustáv Husák se snažil postupně omezovat Svobodův vliv. V roce 1972 stál za zákazem vydání údajně politicky citlivých Svobodových pamětí *Cestami života*. V červnu 1972 postihla Svobodu mozková příhoda. Již počátkem roku 1973 sám navrhoval z vážných zdravotních důvodů svoji abdikaci. Normalizační komunistické vedení se však nedokázalo shodnout na přijatelném nástupci. Navíc Svoboda disponoval v politicky citlivé době stále určitou podporou veřejnosti. Proto byl 22. března 1973 ve funkci prezidenta potvrzen. Jeho zdravotní stav se ale zhoršoval. Dokonce ho v období 28. března až 29. května 1975 musel v některých agendách formálně zastupovat předseda federální vlády Lubomír Štrougal. Proces Svobodova odstoupení z funkce byl právně složitý a politicky citlivý. Předčasně ukončil jeho funkční období ústavní zákon č. 50/1975 Sb. z 28. května 1975. Podle zákona mohl být zvolen nový prezident, pokud dosavadní nemohl déle než rok vykonávat svůj úřad. Ludvík

Svoboda zemřel 20. září 1979 v Praze. Státního pohřbu se v ulicích Prahy zúčastnilo na 350 000 lidí.

V řadě světlých i temných momentů jeho životní dráhy vyčnívají únor 1948 a srpen 1968. Generál Svoboda nedokázal odolat tlaku a rozhodovat se samostatně. Ve snaze uklidnit situaci a vyhnout se krveprolití a škodám byl v srpnu 1968 ochoten zajít k jakýmkoliv ústupkům a přehlédnout jakékoliv nečestné chování spojenců. Jako voják byl zvyklý poslouchat rozkazy a Sovětský svaz uznával jako nejvyšší autoritu. Snad mohla hrát roli jeho zkušenost z války, znalost sovětských poměrů, ale především představa, že Sovětský svaz je záruka bezpečnosti Československa. Svě chování v srpnu 1968 Svoboda nepochybně nepovažoval za kolaboraci, zbabělost nebo nečestné jednání. Jednal tak, jak bylo přirozené jeho osobní zkušenosti. Nedokázal pochopit smysl reformního pokusu pražského jara a naopak nepoznal, že jedná proti bytostným zájmům občanů Československa.

Autor je historik, vedoucí oddělení vojenské historie Vojenského historického ústavu Praha

GUSTÁV HUSÁK VE VÍRU VÍRY

Michal Macháček

„Sám sobě jsem se stal nešťastným místem,
ve kterém jsem ani nemohl zůstat, ani je opustit.“
Svatý Augustin

Uvedenou citaci použil Gustáv Husák na adresu věrných v politických procesech perzekvovaných komunistů, mezi které řadil i sám sebe. „Keď som bol vo vašich rokoch,“ hovořil na jednom z mládežnických meetingů v bouřlivém roce 1968, „hádali sme sa, uvažovali sme, či je boh, alebo nie. Stretávali sa názory. Mojm svetonázorom bol marxizmus: nemôžem a nechcem sa ho vzdať. Niektorí ľudia tvrdia, že sme mesiáši a nevieme sa toho zbaviť. Lenže ušlechtilých myšlienok a cieľov sa človek len tak ľahko nevzdá. U mňa je to ako s láskou mladých ľudí. A bez lásky nemožno žiť. Moja tkvie v socialistickom usporiadaní spoločnosti.“

Na otázku komunistických zločinů a nakumulovaných socioekonomických problémů odpověděl opět příměrem ke křesťanství, které také prošlo rozličnými těžkostmi, s tím, že i „shnilý prapor je dobrý, pokud ukazuje správný směr“.

Katolík komunistou

Gustáv Husák (*10. ledna 1913 Dúbravka, dnes součást Bratislavy – †18. listopadu 1991 Bratislava) pocházel z venkovského a dominantně katolického prostředí. Jeho rodina nepatřila k nejbohatším, spíše naopak; studijně nadaného syna by nejraději viděla pracovat na domácím gruntu. Zapůsobilo však přemlouvání místního pana

učitele a zvláště římskokatolického faráře Antona Moyše, který byl ústřední postavou staré Dúbravky a bez nadsázky provázel Dúbravčany od kolébky až k hrobu. Moyš se profiloval jako slovenský vlastenec a snažil se u místních rozvíjet národní povědomí a kulturní život. Vypomáhal mladému Husákovi také při gymnaziálních studiích, ostatně ho i pokřtil, a to jménem Augustin, které Husák úředně běžně užíval ještě během druhé světové války.

Husák v mládí sloužil jako ministrant, přičemž ještě ve funkci československého prezidenta byl údajně schopen odříkat zpaměti liturgii latinské mše. Navzdory řečenému se však u něho brzy dostavila revize vštěpovaného katolicismu: „S hrôzou spomínam na tu dvadsaťročnú výchovu – dresúru na katolíka,“ vzpomínal, a i ve svém poválečném stranickém životopise udával, že byl až do svých 16 let pod vlivem „náboženských predsudkov a politickej nevedomelosti“. Na gymnáziu ale ještě docházel na školní mše a hodiny náboženství, kde ovšem později polemizoval ve věcech víry s katolicky orientovanými spolužáky i s katechetou. „Keď ho vyvolal, všetko síce pěkné povedal, ale na záver svojej odpovede dodal, že tomu neverí,“ vzpomíná spolužák. Jedním z katechetů, jež Husáka vyučovali, byl Jozef Lukačovič, spoluzakladatel slovenského katolického skautingu a po druhé světové válce Husákův politický podřízený.

Již ve třicátých letech se Husák prezentoval jako ateista. Náboženské učení pojímal jako směs dogmat, manipulace a oportunistu, a z ideologického hlediska je považoval za brzdu pokroku, sloužící k ospravedlnění nespravedlivého společenského systému, jelikož maskuje třídní boj. Proto zejména katolickou církev s velkou oblibou ironizoval a obzvlášť kritizoval její zpolitizování, ba varoval před slovenským klerofašismem. Na druhou stranu sám často užíval náboženské příklady a také si dobře uvědomoval sílu náboženské tradice, vůči které se nestavěl apriorně negativně.

Vždyť i drtivá většina členů komunistické strany na Slovensku se hlásila k náboženskému vyznání, ve dvacátých letech 70 % ke katolicismu, a pouze 4 % jako bezvěrci, kteří naopak převládali u komunistů v českých zemích. Husák uváděl v úředních i stranických dokumentech, že je římský katolík, a to i po válce jako poslanec Národního shromáždění či ještě ve stranickém kádrovém dotazníku z roku 1950. Není bez zajímavosti, že v obdobném stranickém dotazníku vyplnila též původně pokřtěná Husáková manželka Magda, že je „bez vyznání“, avšak že manžel je „římský katolík“. Rovněž jejich druhorozený syn Ján byl v roce 1946 pokřtěn.

Husák patrně pojímal katolictví za pevnou součást slovenské národní identity a kultury a nestyděl se za prostředí, ze kterého vzešel. Navíc v určitých politických momentech se jednalo i o taktickou výhodu. Podle historika Viliama Plevzy také nikdy nevystoupil z církve, věc údajně zdůvodňoval tím, že ho nikdo o to nežádal.

Rudý mesiáš

Socialistické, resp. komunistické ideje patřily na Slovensku mezi kulturně cizí, avšak jen na první pohled. Husák si uchoval mnohé z katolické výchovy a některé myšlenkové rámce či aspekty katolicismu našly odezvu i v jeho pojetí radikálního socialismu. Ruský křesťanský filosof Nikolaj Alexandrovič Berďajev soudí, že mezi některými

marxistickými a křesťanskými atributy existuje silná analogie, jelikož komunismus, ač nepřátelský vůči náboženským systémům, si sám nárokuje být náboženstvím a chce vyhovět metafyzickým potřebám lidské duše. Podle Berďajeva transformoval Karel Marx například dědičný hřích na vykořisťování člověka člověkem, respektive na třídní boj, vyvolený národ na vyvolenou proletářskou třídu pokroku, příchod Mesiáše na poslední soud kapitalismu, až bude zákonitě nastoleno spravedlivé království proletariátu. Marx tedy do své teorie promítal mesianistické aspirace, ze kterých komunistické hnutí těžilo velkou silu. Problém však Berďajev spatřuje v tom, že ateismus zbožšťuje třídu, a ne jednotlivce, a proto se stává sám o sobě bezcenný, z čehož zákonitě pramení antihumánnost.

Prolínání idejí bylo umocněno silou a hloubkou slovenské religiozity, která sice vytvářela příznivější pozice politickému katolicismu, ale i komunisté jí byli ovlivněni a nuceni s ní operovat. Snažili se o sekularizaci křesťanství, jehož dějiny reinterpretovali jako sociálně politické hnutí chudých a ztotožňovali je s komunismem, ba označovali Ježíše Krista za prvního komunistu.

Také Husákovy původní představy o sociálně spravedlivé společnosti vyplývaly z křesťanské morálky. Jako nosný pramen nám v této souvislosti můžou posloužit domácí úlohy, které Husák vypracoval v časech gymnaziálních studií. Samotná témata měla vychovávat k úsilí o lepší svět. Dnes je těžké soudit, jak se asi tvářil kantor například na Husákovu antikapitalistickou úvahu, která měla reagovat na biblický citát „Co by bylo platné člověku, kdyby celý svět získal, avšak na své duši újmy utrpěl“. Husák totiž udělal svérázný úsudek, že „Kristus namieril svoje slová proti mocným tohoto sveta, proti boháčom a kapitalistom“.

Lze usuzovat, že u Husáka se rozvíjel pocit vyvolenosti hrát dějinnou úlohu, a z toho plynoucí nutková potřeba ukazovat směr. Politická moc tak zejména představovala prostředek k jeho seberealizaci, ale také realizaci změny, „spasitelského poslání“. Ostatně sám sebe Husák označoval v ironických metaforách za „komunistického kněze“ a svůj vzor Vladimíra Clementise za „misionára, hlásajícího moderné slovo božie“.

Samozřejmě že věc nelze absolutizovat. Provázanou a neméně závažnou roli rovněž sehrály socioekonomické faktory. Za připomenutí zajisté stojí fakt, že v roce 1929 započala velká hospodářská krize, která brzy citelně dopadla i na Československo. Její důsledky utvrdily Husákovu kritičnost vůči tehdejšímu společenskému systému, jehož limity tím byly více poodkryty. Školou vštěpovaný masarykovský humanismus, který pravděpodobně také přispěl k Husákově levicové orientaci, byl sice Husákovi sám o sobě sympatický, ale v konfrontaci s tíživou sociální realitou jej vnímal jako nedostačující, ba falešný, což bylo ještě umocněno válečným dějinným vývojem.

Disciplinovaný fanatik

Husákova negace režimu a církve našla praktickou stránku uplatnění, když se vyšvihl v barvách komunistické strany do poválečné vrcholné politiky. Přitom chybělo málo a jeho tělo zůstalo ležet pod nánosy sněhu v horách, kde se po porážce Slovenského

národního povstání skrýval. Mimo jiné se o jeho záchranu postaral evangelický kněz Ludovít Bortel, který se pak dal na politickou dráhu.

Komunisté využívali Husákovu zkušenost v církevních záležitostech, například v předvolebním nadbíhání katolíkům, jejichž hlasy měl pro komunisty získat na úkor převážně evangelíky ovládané konkurenční Demokratické strany. Když se úspěch nedostavil, naopak Husák disciplinovaně usiloval o popravu bývalého prezidenta a římskokatolického kněze Jozefa Tisa, aby ve volbách úspěšnou alianci katolíků a evangelíků rozeštvál. Po absolutním uchopení politické moci komunisty ve vyhrocené atmosféře studené války se zvýšila Husákova nekompromisnost. Později se sám o sobě vyjádřil tak, že „přímo patřil k fanatikům“.

Vůči aktivním i potenciálním oponentům neváhal prosazovat i aplikovat silová řešení. Dokázal se například takto vyjádřit i na adresu bývalého sekretáře nitranského biskupského úřadu Pavla Beňušky, jenž byl odsouzen k pěti měsícům vězení: „Za chvíli vyjde von na slobodu. Mohol byť odsúdený na 5 rokov.“ Zejména se však jako předseda Slovenského úřadu pro věci církevní podílel na přípravách likvidace klášterů nebo na řízení konverzi řeckých katolíků, žijících převážně na východním Slovensku, na pravoslavi. Je nutné dodat, že s přijatými radikálními opatřeními se ne vždy vnitřně ztotožňoval. V iniciativních násilných akcích proti církvi spatřoval riziko zbytečného vzrůstu opozičních nálad mezi obyvatelstvem. V ideologickém zaslepení a zároveň latentní pochybovačnosti spočívala Husákova slabost, ale i síla, které vysvětlují jeho následující postoje, když jeho ideologickou čistotu začali otevřeně zpochybňovat jiní.

Požrán revolucí

Počátkem padesátých let byl totiž semlet svými vlastními soudruhy do politických monstrprocesů jako zrádce a slovenský nacionalista. Byť se bránil a k obviněním se nepřiznal, celkově si pobyl po kriminálech devět let a tam nastávala až paradoxní setkávání s bývalými politickými soupeřnými, včetně protivníků.

Dozorci raději přiřazovali bývalé prominentní komunisty do cel k duchovním, u kterých předpokládali větší tolerantnost. A tak se Husák dostal do kontaktu i s řeholníkem Jánem Mastiliakem, želivským opatem Vítem Tajovským, biskupy Vasilem Hopkem, Pavolem Gojdičem či Jánem Vojtaššákem, za jejichž perzekuci nesl spoluodpovědnost. Tím byly i vytvořeny podmínky pro rovnocenný dialog mezi představiteli křesťanství a marxisticko-leninské ideologie, přičemž se samozřejmě nehovořilo pouze o vážných věcech. Někteří komunisté se otevřeli, jiní zůstali spíše uzavřeni a ve spoluprázních spatřovali skutečně a po právu odsouzené kriminálníky, což byl i Husákův případ, byť prý sliboval, že až bude rehabilitován a zpátky v politických funkcích, zařídí pro ostatní amnestii. Tě se sám dočkal v roce 1960.

Normalizátor

Vysněný politický „comeback“ se dostavil koncem šedesátých let, kdy se Husák po sovětské okupaci postavil do čela režimu, opět uplatňujícího represe, který své aktivní oponenty i z řad náboženských kruhů neváhal pronásledovat. Zejména podzemní

katolickou církev na Slovensku považoval za vážného protivníka, u něhož si navíc uvědomoval klerofašistické reminiscence.

Vedle toho se však přičinil o úmluvu mezi Československem a Vatikánem na úpravě arcidiecézních hranic, které do té doby stále vycházely z období rakousko-uherské monarchie, v respektu k československé státní hranici. Hlavním důsledkem toho se stalo zřízení samostatné katolické provincie Slovenska.

V zápase o duši

Posametovou dobu Husák prožíval v kruhu rodinném jako důchodce v Bratislavě. Brzy se ale u něho začaly projevovat vážné zdravotní komplikace. Nesváděl přitom pouze zápas o holý život, ale také „o svou duši“, o kterou projevila intenzivní zájem katolická církev a s ní spříznění političtí činovníci.

Husák obdobnou situaci předpokládal, a proto předem požádal své syny, aby k němu v žádném případě kněze nepouštěli; nepřál si ani pohřební církevní obřad, přičemž vzpomněl případ Dominika Tatarky a Voltaira. Navzdory tomu římskokatolický arcibiskup Ján Sokol Husáka v nemocnici navštívil. Osobně se znali ze setkání na Pražském hradě, kam byli zváni církevní představitelé. Husák měl dle arcibiskupa působit pokojně a souhlasil se zaopatřením: „Najmenej trikrát som sa ho pýtal: ‚Pán doktor Husák, vnímate ma?‘ On mi odpovedal: ‚Áno, áno.‘ Mohol urobiť aj to, čo urobil prezident Beneš, keď prišiel za ním spovedník – otočiť hlavou. Doktor Husák však nič také nespravil.“ Ján Sokol podle vlastního vyjádření vysloužil všechny svátosti umírajícímu. Husák tedy údajně vykonal zpověď, dostal rozhřešení, odpustky, pomazání a svaté přijímání.

Informace ohledně míry Husákova tehdejšího vědomí se rozcházejí, spíše se zdá, že již nevnímal. V té době byl jeho zdravotní stav opravdu velmi kritický, o několik dní později vydechl naposledy. Konečný odpočinek našel na hřbitově své rodné a milované Dúbravky.

Autor je historik.

(Podrobnější informace viz autorova kniha Gustáv Husák, nakl. Praha, Vyšehrad 2017.)

FILOSOF NA TRŮNĚ ANEB PARADOXNÍ DVOJROLE PRVNÍHO POSTKOMUNISTICKÉHO PREZIDENTA

Matěj Hájek

Více než ústavní činitel

Role prezidenta republiky má v současné české společnosti a ve veřejné debatě své jedinečné místo. Poslední prezidentské volby (podobně jako ty předchozí) zřetelně ukázaly, že Čechům a Moravanům výrazně záleží na tom, kdo se úřadu nejvyššího ústavního činitele v zemi ujme. Atmosféra kolem poslední volby, která, jak známo, dává české veřejnosti do rukou možnost projevit svou vůli přímo a konkrétně, byla intenzivní, místy vypjatá. V posledních letech se stále častěji hovoří o příkrém rozdělení české (potažmo evropské) společnosti. Přímá volba prezidenta toto názorové a hodnotové rozdělení symbolicky promítla do postav dvou finálních protikandidátů. Jako bychom nevolili jen důležitého státního úředníka, ale spíš celkové směřování naší země, nebo snad dokonce naše bytostné přitakání tomu, jak žít. I dění posledních měsíců po aktuální volbě – přebírání moci a první kroky nového prezidenta v úřadu – zřetelně ukazují, že postava prezidenta republiky českým člověkem hýbe. Je přitom patrné, že důležitost prezidenta v očích veřejnosti je spjata spíš s jeho významem symbolickým, hodnotovým, „duchovním“ než s jeho faktickou politicko-pragmatickou úlohou na české politické scéně. Právě na tuto duchovní rovinu role prezidenta se v následujícím příspěvku zaměříme. Bude nás zajímat ono zvláštní sémantické pole, které se kolem hlavy státu v českém prostředí, a to již od dob prvního demokratického prezidenta, šíří. Svou pozornost zaostříme přitom na Václava Havla – prezidenta nového věku po pádu totality, průvodce probuzením československé společnosti do života ve svobodě a demokracii. Výrazným zdrojem pro naše úvahy přitom budou fakta a teze z pera historika, antropologa a duchovního Martina C. Putny (více viz jeho monografie *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století* (2011). Putnova odborná práce totiž Havla v roli prvního posttotalitního prezidenta nasvěcuje právě z perspektivy symbolu, znamení, paradigmatického nositele určité duchovní kvality.

Filosof na trůně

Jakýmsi nadpisem pro naše další uvažování o obsahu onoho symbolického významu V. Havla pro českou společnost pozdní normalizace a porevolučních let může být titulěk, kterým byl Havel v roce 1990 označen na obálce prestižního časopisu *Time: Philosopher – King* („král – mudrc“, „filosof na trůně“). Podobně jako 70 let před ním Tomáš G. Masaryk, tak i Havel převzal prezidentský úřad jakožto ikonická

postava změny a nové epochy. Očekávání bylo nesmírné, ale ještě nesmírnější byla vlna obecné úlevy z uvolnění v té době již značně zrezivělého pytláckého oka dýchavičné totalitní mašinérie. Havel stejně jako Masaryk byl obecně znám jako vyhraněný zastávce stěžejních hodnot humanity v osobním i veřejném životě („Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“). Namísto hierarchického mocenského uspořádání svoboda jednotlivce a rovnost příležitostí, proti kořistnictví v moci postavených solidarita a sociální odpovědnost, namísto tupohlavého stádního utilitarismu, živého bolševickým sociálním inženýrstvím, svobodná a angažovaná tvořivost v pestřím vějíři možností a výzev současného světa. Jeho vize „existenciální revoluce“, „duchovního státu“ vyjadřují Havlovu jednoznačnou perspektivu – sametová revoluce je dějinná příležitost a naléhavá výzva k revoluci niterné, k obrácení, k duchovní obnově konkrétních lidí, a tedy i česko-slovenské společnosti („Naučili jsme se v nic nevěřit, nevímat si jeden druhého, starat se jen o sebe... Svoboda a demokracie znamená přece spoluúčast a tudíž spoluodpovědnost všech. Uvědomíme-li si to, pak se nám okamžitě všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdělila, přestanou jevit tak hrůzné. Uvědomíme-li si to, vrátí se do našich srdcí naděje.“ – Havel, novoroční prezidentský projev, r. 1990). Havel je tedy velmi podobně jako Masaryk (k jehož odkazu se ostatně hojně v počátcích svého prezidentství hlásí) „více než politik“. Z antropologické, či přesněji teologické perspektivy můžeme říci, že v sobě propojuje typus proroka (jakožto pronikavého hlasatele „dne Hospodinova“, který je osobní výzvou pro obrácení jednotlivce i lidu) a paradigmatického krále (očekávaného agenta Boží spravedlivé vlády na zemi). Ve světle přechodu z monarchického k demokratickému uspořádání je především tato královská vrstva prezidentské symboliky pozoruhodná.

Návrat krále

Pozoruhodné také je, že přesně tyto vpravdě mytické a monarchické kontury můžeme s trochou imaginativní odvahy spatřovat ve způsobu, jakým Havel v úřadu prvního postkomunistického prezidenta jednal a především jak byl (spíše nevyjádřeně) českou veřejností vnímán. Podobně jako po vzniku demokratického státu v r. 1918 byla role prezidenta v leccěms spojována s příchodem kýženě očekávaného, do starých příběhů a legend ukrytého, dobrého a moudrého panovníka. Stejně jako v jiných kulturních okruzích, tak také v českém prostoru má tento moudrý král zlatého věku své místo. Podstatné přitom je, že tento panovník je vnímán z pozice současného pozorovatele jako někdo po výtce nepřítomný, absentující. Jakoby nebyl na svém místě, jakoby byl někde jinde a my, porobení, jsme na něho (možná již dlouho a marně) čekali. Roli paradigmatického spravedlivého a moudrého panovníka českých zemí, jak známo, nese kníže Václav – hlavní patron národa. Jeho výsadní posvátná role je potom spojena i s jeho hlavní insignií – svatováclavskou korunou, která je proto bedlivě strážena v symbolickém středu „zemí koruny české“, na Pražském hradě (sídle českých panovníků), přímo nad hrobem, kde odpočívá nejen Václav, ale i další čeští králové. Symbolické umístění a strukturování královského kultu (pomyslné odstředivé kruhy: koruna – hrobka – hrad – Praha – království) se zjevným záměrem

posílení této duchovní intuice uskutečnil jiný ikonický český panovník Karel IV. Unavená a téměř zastřená vzpomínka na dávnou slávu dobrých a osvícených panovníků pak vzhází jako jitřenka ve zlomových časech revoluce masarykovské i té havlovské. Touha po „návratu krále“ se pronikavě probouzí po dlouhém bezčasi duchovní apatie, a to bez ohledu na to, že moudrý král je nyní oděn v košili a obleku a namísto královské koruny je vybaven diplomatickým kuffříkem. Jak dokládají odborníci na pražskou urbanistickou historii a středověkou architektonickou symboliku, Havel zjevně v prvních letech svého úřadu s tímto významem „mystiky Hradu“ počítal a ústrojně ji zapracoval do své vize duchovní obrody národa. Povolal k tomu nečekaného odborníka, v západním světě respektovaného umělce Bořka Šíпка. Havel stál o to, aby tradiční královské sídlo nyní neslo novou, demokratické hodnoty zosobňující tvář. Do jako míry se mu to podařilo, bylo později předmětem veřejné i odborné diskuse s nejednoznačným závěrem.

Pro nás je ovšem důležité, že ono existenciální očekávání „návratu krále“ se v české společnosti hmatatelně projevovalo. A že Havel s tímto očekáváním vědomě pracoval.

Pozoruhodné přitom je, že se tak dělo na pozadí transformace ke společenskému uspořádání po výtce amonarchistickému, posttradicionalistickému a liberálnímu. „Mýtus Havel“ nesl tedy ještě jeden, ne zcela vědomý rozměr (srv. Putna – 2011), který nadějněmu porevolučnímu období dodával značnou imaginativní energii.

Demytologizace lidskosti

K Havlově dosednutí do obrazu očekávaného moudrého panovníka je pak důležité připomenout ještě další – jaksi korektivní a „dekanonizující“ motiv, který sám Havel svým osobním laděním a jedinečnou autenticitou jasně komunikuje. Máme zde na mysli jeho lidovost a zranitelnou přímou, která se intenzivně brání glorifikaci.

Nejen že Havel dává najevo bez váhání (slovy i gesty) svou jistou nehodnost či „neurozenost“ (sám svůj příběh připodobnil k údělu obyčejného českého Honzy, který se vlivem okolností, vlastní tvrdošijnosti a vyšších sil dostal v příhodné dějinné chvíli až na královský hrad – srv. např. Cívín, Tippelt: „Havlův mýtus“, 2008).

Kromě toho je Havel ve svém veřejném i politickém vystupování ochoten uznávat omyl a limity vlastního poznání. To ho v jistých konkrétních okamžicích jak známo poněkud „mocensky“ limitovalo. Pragmatismus a politika síly mu byly cizí ve jménu vlastní sebereflexe a také ve jménu poslušnosti hlasu svědomí. Ani to nejde zcela dohromady s obrazem svrchovaného monarchy.

K tomuto „profanujícímu“ rozměru Havlova „kralování“ ještě můžeme přidat vlastní teologizující intuici. Není postava prvního prezidenta tolik inspirující mimo jiné právě proto, že je to člověk z masa a kostí?

Paradox odhalující bytostné přání

Možná i proto je Václav Havel pro českého člověka osobností bez nadsázky archetypální. A ve světle naší krátké úvahy můžeme také dodat, že vystupuje vlastně jako živoucí paradox zlomového okamžiku moderních českých, slovenských i evropských dějin.

Ještě přesněji můžeme říct, že tímto paradoxem je Havlova symbolikou pulzující dvojrole. Na jedné straně onoho paradoxu stojí sekulární ideál: vůlí osvobozeného lidu volený ústavní představitel humanity a demokratické občanské odpovědnosti. Na straně druhé pak stojí mytologická konstanta: jakoby nadčasová, snad vždy přítomná a také nenapravitelná touha po *návratu krále*. Spravedlivého, velkorysého, chrabrého a moudrého. Havel sám si byl této podvojnosti vlastní pozice dobře vědom. S „mýtem Havel“ se vědomě vyrovnával po celou dobu svého „usednutí na trůn“. A my si dovolujeme dodat, že „historický“ Havel se ve svém paradoxu uměl zorientovat s odvahou a lidskostí vsutku obdivuhodnou.

Zhodnocení jeho veřejného vystoupení nám ovšem nepatří ani není cílem tohoto krátkého havlovského zastavení.

Co ovšem díky Havlovi paradoxnímu prezidentství přišlo nečekaně ke slovu, to je ona bytostná a životodárná touha po návratu krále. Touha spojená s nadějí na příchod někoho, kdo s sebou ponese dobro, pravdu a lásku. Kdo by to byl řekl, v bolševismem drancovaném Československu na sklonku osmdesátých let minulého století? A s trochou bázně dodáváme – kdo by to byl řekl při posledních prezidentských volbách v deziluzi a krizemi obtěžkaném současném Česku?

Uvědomíme-li si to, pak se nám okamžitě všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdědila, přestanou jevit tak hrůzné. Uvědomíme-li si to, „vrátí se do našich srdcí naděje“, jak se po svém prvním zvolení vyjádřil sám Václav Havel.

Autor je nemocniční duchovní a vysokoškolský pedagog.

BRATŘI V TRIKU: BYLI PREZIDENTI VÁCLAV KLAUS A MILOŠ ZEMAN VÝJIMEČNÍ?

Matouš Holeka

Převyšovali naši dva bývalí prezidenti ostatní politiky, jak se někdy říká? Odpověď na tuto otázku není snadná. Jedno je ale zřejmé. Na rozdíl od prvního porevolučního prezidenta Václava Havla a současného prezidenta Petra Pavla Klaus ani Zeman nezačínali svá prezidentství na „zelené louce“. Stanuli totiž v čele našich největších porevolučních politických stran. Klaus byl v letech 1991–2002 předseda Občanské demokratické strany (ODS), Zeman v letech 1993–2001 předseda České strany sociálně demokratické (ČSSD). Oba se díky těmto předsednickým funkcím stali již před prezidentskými kariérami „ústavními činiteli“. Klaus byl nejprve

v letech 1992–1997 premiér, v letech 1998–2002 pak předseda poslanecké sněmovny. Zeman se naopak stal nejprve v letech 1996–1998 předsedou poslanecké sněmovny a teprve poté, v letech 1998–2002, premiérem. Vzhledem k těmto skutečnostem si lze klást otázku, zda můžeme začít s hodnocením éry těchto prezidentů až poté, co se ujali svých úřadů. Dá se totiž říci, že jejich předchozí politické funkce byly „příprava“ na nejvyšší úřad v zemi, přičemž funkci prezidenta brali jako „vyvrcholení“. Zároveň jak Klaus, tak Zeman chápali své politické zkušenosti pro prezidentství jako „nutný předpoklad“.

Když tito dva zakládali v devadesátých letech své strany, panovala mezi nimi rivalita. Tu asi nejlépe dokládají Zemanova slova z počátku roku 1996, kdy tvrdil, že až sociální demokraté vyhrají volby, budou se „vázat stranické legitimace do kůže členů ODS“. Postupem času se ale ukazovalo, že na odiv projevovaná nevraživost, kterou Klaus a Zeman dávali najevo v tehdejších televizních debatách, nebyla tak horká. Začali si totiž uvědomovat, že svými schopnostmi přerůstají své straníky a politické konkurenty. Projevovalo se to ale u každého jinak. Zatímco Klaus se snažil dávat najevo, že je chytřejší než ostatní na základě „ekonomického intelektu“, Zeman přicházel se svými proslulými bonmoty, jimiž sice zdánlivě předstíral lidovost a blízkost k „obyčejným lidem“, v duchu jimi ale pohrdal. Když Klaus chtěl dát najevo nadřazenost nad druhým, zeptal se jej proslulou otázkou: „A vy jste kdo?“ Bývalý předseda české vlády a předseda Senátu Petr Pithart pak vzpomínal, že když hovořil někdo, s kým Klaus nesouhlasil, začal si číst odborné anglické texty a dělat si v nich okázale poznámky, aby řečníka znejistil.

Pro Zemanovu politickou kariéru se naopak stala proslulou věta, že „jen blbec nemění své názory“. V praxi lze vidět jeho ochotu k názorovým veletočům na srovnání dvou projevů, které pronesl nejprve jako poslanec ve Federálním shromáždění ČSFR v roce 1992 proti uzákonění referenda a poté jako prezident v poslanecké sněmovně v roce 2016 naopak pro jeho uzákonění. V roce 1992 pravil: „To, co nyní řeknu, není projevem univerzitní povýšenosti ani sarkasmu. Třetina obyvatel této země je slabá duchem. Každý sedmý občan je debilní nebo dementní nebo alkoholik. Zhruba polovina obyvatel této země má podprůměrný intelekt. (...) Těmto lidem – je to tedy polovina národa – uniká ona složitá mnohotvárnost, komplementarita, mnohoznačnost světa.“ A v roce 2016: „U referenda se ozývají hlasy, že občané nejsou schopni rozhodovat o tak důležitých záležitostech... že nám hrozí vláda lůzy. Dámy a pánové, nikdo nemá právo urážet svůj vlastní národ. A pokud tak činí, musí počítat s tím, že ve skutečnosti uráží pouze sám sebe.“

Klausův a Zemanův pocit „výjimečnosti“ je nakonec přivedl v roce 1998 ke spojení, k tzv. „opoziční smlouvě“, kterou mezi sebou uzavřeli ČSSD a ODS. K této dohodě přispěli též tehdejší představitelé malých stran Josef Lux a Jan Ruml, předsedové Křesťanskodemokratické unie-Československé strany lidové (KDU-ČSL) a Unie svobody (US), svým nesmiřitelným odporem vůči Klausovi a Zemanovi, zatímco oni je naopak dráždili „nadřazeným jednáním“. Kromě toho se oba budoucí (ex)prezidenti chtěli zbavit svého konkurenta, tehdejšího prezidenta Havla, a to proto, že jim jako začínajícím „titánům české politiky“ konkuroval. Paradoxem bylo,

že se spor Klause a Zemana s Havlem týkal toho, do jaké míry může Havel využívat svých pravomocí. Konkrétně šlo např. o to, zda může prezident jmenovat guvernéra České národní banky sám, nebo jestli by měl jeho jmenování doprovázet spolupodpis premiéra. Zatímco u Havla v mnohém oprávněně kritizovali překračování pravomocí, sami později činili totéž. U Klause se to projevilo např. tím, jak dlouho neobradil ústavní soud, Zeman pak bez podpory poslanecké sněmovny nechal vládnout „svou“ vládu Jiřího Rusnoka. Zatímco Havel na svou politiku dle nich právo neměl, oni sami v prezidentském úřadu mohli rozvíjet své předešlé „politické zkušenosti“. Roli u Klause a Zemana hrál pravděpodobně „pocit prezidentského majestátu“, jenž byl doprovázen přesvědčením, že jsou neomylní a mají právo vládnout, jak chtějí. Ostatně už v roce 2001, kdy Zemana nahradil v čele ČSSD a v roce 2002 i v čele vlády Vladimír Špidla, který se rozhodl nepokračovat v opoziční smlouvě, Zeman mu z Vysočiny vzkázal, že „vládnout se musí umět“.

Přestože se lze dívat na Klausovu a Zemanovu sebestřednost kriticky, nelze jim upřít, že díky ní dosáhli politických úspěchů, které zatím nedokázal nikdo zopakovat. Projevilo se to zvolením prezidentem – po předešlých vysokých ústavních funkcích vystoupali na stupeň nejvyšší. Klaus zvítězil dvakrát ve volbách nepřímých a Zeman naopak dvakrát ve volbách přímých, k čemuž jim pomohla víra ve vlastní schopnosti, doprovázená nadřazeným jednáním vůči ostatním. Zajímavé na volbě Klause v roce 2003 bylo, že po překvapivém vítězství v první volbě nad Petrem Pithartem v poslanecké sněmovně se proti němu ve druhé volbě postavil mj. také Zeman. I když tehdy Zeman potupně prohrál díky „zrádcům“ z ČSSD, bylo zřejmé, že jeho porážka pomohla Klausovi k vítězství. Zemanovi příznivci se totiž potom v třetí volbě nejen pomstili svému předsedovi Špidlovi za nepovedenou volbu, ale slyšeli také na Klausova slova, že by nebylo dobré, kdyby prezident „vstupoval do politického života jako úplný novic“. V poslední volbě totiž proti Klausovi kandidoval Jan Sokol, který v politice sice působil, ale co se týče doby v ní strávené mu nemohl konkurovat. Přestože Klaus nebyl celkově v těchto volbách favorit, dokázal nakonec vyhrát. Přesvědčení, že může vyhrát, doprovázel po každé neúspěšné volbě výrokem „jedeme dál“. Významnou roli hrálo i Klausovo doporučení volitelům, které nabádal, aby se „polepšili“ a místo jiných kandidátů podpořili jeho.

Zásadní téma Klausova prezidentského období byla Evropská unie (EU), když se snažil ukázat, že není součástí „nadšeného fanklubu“. Již krátce po zvolení prezidentem v dubnu 2003 v Aténách podepisoval přístupovou smlouvu Česka do EU, přičemž nezapomněl podotknout, že jde o „manželství z rozumu, nikoliv z lásky“. O rok později, v době referenda o připojení k EU, Klaus v noci před vstupem do EU vystoupil na horu Blaník a prohlásil, že jde o „jedno z nejfatálnějších rozhodnutí našich dějin“. S odkazem na mytologii této hory, mluvící o blanických rytířích, kteří jsou připraveni pomoci národu ve chvíli nejtěžší, pak přidal slova – „s použitím této legendy jsem se pokoušel lidi trochu probudit“. Důležité ale bylo, že Klaus stál v čele těchto rytířů jako ten, kdo je připraven bránit národ proti cizí nadvládě. Kromě toho, že se bývalý prezident stavěl do role „národního vůdce“, se zároveň pokládal za někoho, kdo brání „normální lidi“ oproti „euroelitám“. Ty dle něj „nechtějí chodit do

zaměstnání a vykonávat normální práci“. „Euroelity“ pak Klaus obviňoval, že „chtějí řídit, ovládat, poručníkovat a patronovat jiné“ a „mají svůj vlastní svět, zcela odlišný od světa těch, jejichž mandát nezískali, ale jejichž jménem tak často a rádi hovoří“. Není bez zajímavosti, že když v roce 2009 jako poslední prezident v EU podepsal Lisabonskou smlouvu, soustředila se na něj pozornost zbytku unie.

Jelikož Klaus chtěl mít na Hradě nástupce „sobě rovného“ a „podobně schopného“, dospěl k přesvědčení, že prezidentem nemůže být nikdo jiný než Zeman. Již v létě v roce 2008, krátce po druhé úspěšné nepřímé volbě, o Miloši Zemanovi prohlásil, že „je významnou postavou české politické scény“, přičemž neopomněl dodat, že „prezidentskou funkci by určitě zvládl“. Těsně před první přímou prezidentskou volbou v říjnu 2012 pak Klaus v rozhovoru pro Lidové noviny uvedl, že Zeman je z „pře- hršle dnešních kandidátů jediný politik“. V tomto ohledu se tedy dá říci, že Zeman byl ideální pokračovatel Klausova prezidentství. Klaus tuto představu ostatně potvrdil během samotné prezidentské kampaně v roce 2013. Před druhým kolem volby, kdy proti Zemanovi stál tehdejší ministr zahraničí Karel Schwarzenberg, o něm prohlásil, že není „český politik“ a že prezidentem by se měl stát „člověk, který patří do této země a strávil v ní celý svůj život“. Možnou další motivací Klause mohlo být i to, aby jej nezastínila nová tvář, protože volba Zemana mu zajistila lepší pohled na něho samotného.

Zemanovo prezidentství doprovázelo mnoho „velikášských činů“, jimiž se snažil dosvědčit svou výjimečnost. Jedním z nich bylo jmenování „prezidentské vlády“ Jiřího Rusnoka po pádu vlády Petra Nečase v roce 2013, kterou nechal vládnout několik měsíců bez důvěry poslanecké sněmovny. Tento akt jej však odlišil od jeho prezidentského předchůdce, který byl možná i díky nepřímé volbě k takovým krokům zdrženlivý. Neznamenalo to však, že by se Zeman Klausem v jiných svých krocích neinspiroval. Podobně jako Klaus bránil „naši zemi“ proti Evropské unii, v roce 2015 pak začal brojit proti uprchlíkům z islámských zemí, což doprovázelo proslulé heslo „tato země je naše“. A to hrálo stěžejní roli při Zemanově znovuzvolení v druhé přímé volbě v roce 2018, kdy se jeho soupeřem stal tehdejší předseda Akademie věd Jiří Drahoš. V Zemanově volební kampani totiž měla důležité místo jeho kniha rozhovorů s vypovídajícím názvem *Dokážeme si vládnout sami*, přičemž reklamou na ni zaplavil na billboardech celou zemi. Tím to ale neskončilo, neboť před druhým kolem se objevily nápisy „STOP imigrantům a Drahošovi“, což doplnil slogan „Tato země je naše! Volte Zemana“. Ukázalo se, že zatímco Klaus nás ve svém prezidentském období hájil proti „zlému Bruselu“, Zeman naopak vytáhl kartu „nebezpečných migrantů“. Zásadní ovšem bylo, že oba se stavěli do role „ochranitelů národa“, kterou nemohl zastávat nikdo jiný.

Ačkoli mnoho témat, spojených s oběma bývalými prezidenty, zůstalo opomenuto, např. vztah vůči Rusku a Číně, zásadní vlastnost jejich mandátu by to pravděpodobně nezměnilo. V tomto případě je totiž jak Vladimír Putin, tak Si Tin-pching inspirovali svou představou „absolutních vládců“. Ta se opírala o přesvědčení, že jsou svými „nadpřirozenými schopnostmi“ předurčení vlastní zemi vést. Podobně to bylo i u našich exprezidentů. Poté, co Zeman po skončení druhé přímé volby prohlásil,

že „toto je moje poslední vítězství a za ním už nebude žádná politická porážka“, oba výstižně vyjádřili svůj „nadhled nad ostatními“ ve společném rozhovoru. Klaus prohlásil: „Já jsem tady všem lidem říkal, že to je vítězství nejen tvoje, ale je to vítězství rozumných lidí v této zemi. Rozumných lidí, kteří se nenechali zmanipulovat mediálními neuvěřitelnými atakami. Já myslím, že pro nás pro všechny je to dobrý závědek do budoucna. Jistojistý důvod k optimismu naší budoucnosti.“ A Zeman mu odpověděl: „Já bych tě doplnil. Pražská kavárna, což je takové společenství sebe se utvrzujících lidí, kteří v životě příliš mnoho nedokázali, teď asi, pokud nebude chtít pět let fňukat, že neprošel její kandidát, bude muset zavřít ústa. Zdůrazňuji, zavřít ústa.“ Otázkou ovšem zůstává, zda jsou bývalí prezidenti skutečnými vítězi, anebo je to pouze jejich pohled, který se snaží druhým vnutit.

Autor je teolog a publicista.

KDYŽ JE CHAOS ŽEBŘÍK. PREZIDENT NA SLOVENSKU

Juraj Laššuth

Čtvrtek 20. června 2019 byl překrásný teplý slunečný den a na Kampu byla celkem na poslední chvíli svolána akce s názvem „Zuzana není sama doma“, setkání se Zuzanou Čaputovou, čerstvě inaugurovanou slovenskou prezidentkou; oficiálně se jednalo o oslavu jejích narozenin. Jelikož byla avizována účast některých mých oblíbených kapel a byl jsem samozřejmě zvědav i na novou prezidentku, chtěl jsem být u toho. Z mé strany to mělo i trochu osobní, resp. rodinný rozměr: Doma jsme o volbě slovenského prezidenta celkem intenzivně diskutovali, já jsem forsíroval Maroše Šefčoviče (kandidáta levicového SMERu-SD, komisaře Evropské komise), manželka právě Zuzanu Čaputovou, naše diskuse byly dost intenzivní, a tak rodinná vycházka a setkání se Zuzanou Čaputovou měly mít i takový stmelující prvek, zakopání válečné sekery.

Na Kampě se sešlo několik set lidí, a zdaleka to nebyli jenom pražští Slováci, mě osobně překvapilo, že v Praze nalezla neskrývané sympatie vlastně neznámá politička (její životopis určitě nebyl v té době nijak impozantní) cizí, i když spřátelené země. Dostavili se představitelé tehdejší opozice (protikandidáti prezidenta Zemana Karel Schwarzenberg a Marek Hilšer), zahrály spřátelené kapely bratislavské alternativní scény, nově zvolená prezidentka rozdávala rozhovory, byla požehnána páterem Halíkem, ve svém projevu vyjádřila sympatie a podporu demonstrantům z Letné (pár týdnů předtím byla na Kampě milionová antibabišovská demonstrace), za což sklídila potlesk. V Mlýnské kavárně pak oslava pokračovala

s význačnými pražskými havlisty (Žantovský, Šiklová, Schwarzenberg), dostavil se i guvernér ČNB Singer. Celkový dojem z prezidentky byl skvělý, některé skutečnosti však trochu výsledný dojem kazily: Je moudré dát na návštěvě sousedské spřátelené země jejich nejvyšším představitelům, tj. prezidentovi Zemanovi a předsedovi vlády Babišovi, najevo, že její autentické sympatie patří jejich protivníkům a navíc aktivně vstoupit do společenského konfliktu? Má mít vůbec představitel cizí země ambici organizovat veřejné shromáždění se (špatně zakrývanými) politickými podtóny? Co si vlastně může dovolit na návštěvě u sousedů a co je už nepřiměřené vměšování? Proč riskovat dobré vztahy se svými politickými partnery kvůli takovému gestu? Nepřekračuje tady prezidentka svou roli? A proč se bývalá předsedkyně Progresivního Slovenska, reprezentant mladší generace, tak okatě politicky propojuje s konzervativními politickými veterány, jako jsou Schwarzenberg, Žantovský nebo Miroslav Singer, proč je setkání v kavárně, která je propojena s pražskou TOP 09 a proč tam nejsou politicky spříznění Piráti? Určitě se u části české společnosti paní prezidentce zvedla popularita (jako antipól prezidenta Zemana), určitě i ona sama byla spokojena, že podpořila reprezentanty hodnot a politických proudů, které sama vyznává, určitě jí imponoval respekt části pražské elity, pomohla tím ale vzájemným slovensko-českým vztahům nebo slovenským zájmům?

Oslava narozenin prezidentky Čaputové na Kampě názorně ukazovala zdroj její popularity (a taky schopnosti jejích mediálních poradců), ukazovala, proč vlastně získala podporu voličů – její schopnost velice rozumně, kultivovaně a empaticky oslovit publikum, její respekt ke kultuře, umění, a to i ke kultuře mladých lidí, i k morálně duchovnímu rozměru, který reprezentuje právě páter Halík. Obecně je určitě důležité, aby stát reprezentoval politik, který je schopen projevit respekt a empatii vůči lidem a tématům, která jsou přehlížena. Její často opakovaný obrat „citlivě vnímám“ není něco, čemu by se měli lidé cynicky vysmívat (jak se to děje), je patrně důležité, aby občan slyšel od své politické reprezentace, že její politici vnímají, rozumějí mu (když už s většinou sociálních problémů není schopna politická reprezentace i z celkem pochopitelných důvodů nic dělat). A paní prezidentka Čaputová se této role zhostila skvěle – na Kampě, ale hlavně v průběhu celého svého dosavadního působení na postu prezidentky. Komunikace, empatie, politická kultura, to byla témata, kde byla dle voličů u voleb 2019 přesvědčivější než Maroš Šefčovič, a v průběhu výkonu svého mandátu na ně kladla nemalý důraz, což nebyla z její strany jenom předvolební rétorika.

Na druhou stranu, jakmile je člověk zvolen do vysoké nebo nejvyšší ústavní funkce, jsou pravidla, požadavky s ní spojené tím, co do veliké míry má utvářet jeho jednání. V kontextu mezinárodní politiky se postupně vytvořil rámec, protokol, říkající, co se očekává od reprezentanta cizího státu na návštěvě, co je akceptováno, co tolerováno, co je nepatřičné. Jedná se o respekt mezi reprezentanty dvou suverénních zemí, o nevměšování, o minimalizování jednání, které jde v důsledku proti zájmům země, kterou daný politik reprezentuje. Překračování pravidel (étosu a praxe) úřadu, který zastávám, ve jménu hodnot, které vyznávám, může být velice ošidné. A to nejen

v diplomacii, ale zejména ve vnitřní politice, v rámci rozvrhu vztahů a pravomocí mezi úřady, které vytvářejí ústavní řád, ve kterých se prezidentka jako ústavní činitel pohybuje a na které může mít její jednání destruktivní vliv.

Ústavní postavení prezidenta SR se příliš neliší od postavení prezidenta ČR. Prezident je sice hlava státu, avšak obě země jsou parlamentní demokracie: Výkonná moc se odvíjí od vyslovení důvěry v parlamentu a složení parlamentu od voleb, obdobně i zákonodárná moc. Jakmile se ustaví většina v parlamentu, jsou možnosti prezidenta vstupovat do výkonné politiky nebo do legislativního procesu omezeny (samozřejmě mimo ambici přesvědčovat a promlouvat v médiích, na veřejnosti, vracení zákonů nazpátek do poslanecké sněmovny a podání na Ústavní soud, což ale není úplně málo, a když má prezident i podporu médií nebo sympatie části koalice, lze mnohého dosáhnout).

Rozdělení úkolů a pravomocí mezi vládou, (parlamentem) a prezidentem ale generuje tření, zejména v případě, když si prezident neklade za cíl „naplňovat smysl úřadu“, ale mít vliv, mít moc, měnit věci, být populární, jednat (což u přímé volby, ve které je volen prezident SR, bude spíše pravidlo). A to je i v případě prezidentky Čaputové. Prezidentský úřad na Slovensku je definován mantinely, ve kterých se „politik z povolání, žijící pro politiku“ nemůže cítit komfortně. V tomto kontextu je spor „ambiciózního“ prezidenta s reprezentantem funkce, určené pro „politika z povolání“, tj. funkce předsedy vlády, logický.

Co se týče vztahu prezident – předseda vlády, má Slovensko vlastně podobné zkušenosti jako Česká republika: otevřený osobní konflikt (Mečiar–Kováč), studená válka (Kiska–Fico, Čaputová–Matovič), rozdělení úkolů (Schusterr–Dzurinda), spolupráce (Gašparovič–Fico). V zásadě ale platí, že jakmile se předseda vlády opírá o jednoznačnou většinu v parlamentu, je rozdělení povinností a pravomocí mezi prezidentem a předsedou vlády poměrně jasné a prezident má omezené možnosti prosadit svoje priority.

Šedým místem, kde ústavou definované pravomoci prezidenta a vlády mohou v budoucnu kolidovat (podobně jako v Ústavě České republiky), je zahraniční politika. Ústava dává prezidentovi SR v zahraniční politice významné pravomoci (dojednávat a uzavírat mezinárodní smlouvy), které ale prezident delegoval na vládu, zejména na ministerstvo zahraničí. Slovensko se tak zatím vyhnulo situaci známé z Čech, kde zahraniční politika Hradu kolidovala se zahraniční politikou Černínského paláce, případně Strakovy akademie.

Každopádně v dosavadní praxi bylo bráno jako samozřejmost, že cesta k politické moci, ke schopnosti dělat rozhodnutí a prosazovat svou vizi fungování státu, schvalovat zákony, nastavovat rozpočet vede přes parlamentní volby. Když prezident Kiska, předchůdce paní Čaputové, nabyl přesvědčení, že je potřeba Slovensko (které začal označovat jako mafiánský stát) změnit, resp. že chce vládnout, dopředu avizoval, že se nebude ucházet o funkci prezidenta, ale založí stranu a bude kandidovat v parlamentních volbách, a to i udělal.

Ale i opačně – v případě koaličních krizí si straničtí lídři uvědomovali, že zdrojem legitimacy exekutivní moci je a má být parlamentní většina. Když není možnost

a vůle, jak ji vytvořit, je potřeba „nanovo rozdat karty“ a co nejrychleji vyhlásit volby: Když vláda premiérky Radičové v roce 2012 ztratila důvěru parlamentu, velice rychle se sešli zástupci parlamentních stran bývalé koalice a opozice (zejména předšedové klíčových stran M. Dzurinda a R. Fico) a za dva dny od vyslovení nedůvěry vládě schválili termín předčasných voleb. Když strany, resp. poslanci nejsou schopni vyskládat novou většinu, je třeba vyhlásit předčasné volby. Rozuměl tomu Fico, Dzurinda, tj. straničtí lídři, rozuměl tomu a akceptoval to i prezident Gašparovič, který neměl ambici „vyplňovat vakuum“ po rozkladu parlamentní většiny a pádu vlády.

Jakmile funguje osa vláda-parlament, když existuje vládní většina (založená na dohodě koaličních stran), jsou možnosti prezidenta promlouvat do výkonu politik, jak už jsem zmínil, omezeny, což pro „politika z povolání“, který hoří pro svou věc, může být neobyčejně frustrující.

Na druhou stranu – když se většina v parlamentu rozpadla a vláda ztratila důvěru, ústavní pravomoci, možnosti a vliv prezidenta dramaticky rostou. V krizových časech, a slovenská politika je v krizi (krize stranictví směřuje k delegitimizaci parlamentní demokracie), ústava přisuzuje moc prezidentovi: V kontextu vlivu prezidenta na společnost chaos není propast, chaos je žebřík.

V dnešní době je na Slovensku hlavním důvodem táhlé politické krize zejména rozklad stranictví a stranické politiky – v současnosti (text je psán v květnu 2023) neexistuje vládní většina, ale ani většina, která by „udělala logicky nevyhnutelné“, tak jako Fico s Dzurindou po pádu vlády Radičové. Strana Za ľudí de facto přestala existovat, strana OLANO (resp. její nominanti ve vládě a v parlamentu) se rozpadla na dvě části (jedna loajální předšedovi Matovičovi, druhá expředšedovi vlády Hegerovi a v důsledku prezidentce Čaputové), a liberální strana SaS, která postupně sbírala poslance ze strany Za ľudí, se rozhodla hlasovat spolu s opozicí za vyslovení nedůvěry vládě, ale už nebyla ochotna se s opozicí domluvit na co nejbližším termínu předčasných voleb. V koordinaci s prezidentkou Čaputovou se v současnosti část politiků (zejména strana SaS Richarda Sulíka, ale i odštěpenecká část hnutí OLANO na čele s premiérem Hegerem) rozhodla paralyzovat parlament, resp. více než devět měsíců vládnout bez důvěry v parlamentu. Jakmile se ale rozpadne osa moci parlamentní demokracie (vláda-parlamentní většina), otvírá se i ústavně prostor pro prezidenta. A paní prezidentka se rozhodla využít tento rozklad (ve kterém nadto hrála velice aktivní roli – zejména v kontextu postupného rozdrobení poslaneckého klubu strany OLANO Igora Matoviče) na posílení své moci a prosazování své vize.

Dnes na Slovensku není u moci vláda s většinou v parlamentu, té byla vyslovena nedůvěra v prosinci 2022, ani dočasná vláda, vytvořená na bázi předchozí vlády, která ztratila důvěru, za účelem dovládnutí a kontinuity (jak to bývalo na Slovensku zvykem). V době psaní tohoto textu vládne na Slovensku vláda prezidentky Čaputové, která je tvořena známými jejího ekonomického poradce Ivana Mikloše. Termín voleb je 30. září.

A jsem zvědav, jak bude prezidentka postupovat, když se bude parlamentní většina po 30. září pravděpodobně tvořit za účasti stran, o kterých ona sama prohlašuje, že jsou „antisystém, ohrožující naše civilizační ukotvení“ (což je i dnes dle průzkumů

nejsilnější strana SMER-SSD Roberta Fica). Bude mít prezidentka ambici ve jménu záchrany demokracie před antisystémem dělat kroky, které povedou k další erozi stranické parlamentní demokracie? Nebude se snažit přesvědčit stranické lídry, aby namísto vytváření parlamentní většiny vsadili na dlouhou dočasnou vládu prezidentky s ad hoc koalicemi pro schvalování klíčových zákonů?

Bojím se, že ve jménu hodnot, které vyznává, s odkazem na civilizační ukotvení, záchranu demokracie atd., bude v pokušení mandát pro svou vládu co nejvíce prodlužovat, a to s podporou osvědčených prozápadních demokratických politiků a médií. Pro slovenskou (stranickou) demokracii, která je dnes v krizi, to může být těžká rána.

Každopádně prezidentka Čaputová už ví, že pro ni politický a ústavní chaos není propast, ale žebřík k moci, a ona sama je politik, který má ambici získávat vliv a tento vliv využívat, a dnes jej využívá. Možná i k prospěchu Slovenska... Každopádně se mi zdá, že to, co prezidentka a část veřejnosti vnímá jako prosazování demokratické prozápadní hodnotové politiky, se dostává do kolize s praxí parlamentní stranické demokracie, s „étosem a praxí“ úřadu prezidenta, jak je nastaven v ústavě a jak je i chápán občany.

Autor je státní úředník.

INAUGURAČNÍ BOHOSLUŽBY JAKO PROMARNĚNÁ MOŽNOST

David Novák

Jsem rád, že součástí inaugurace prezidenta je tradičně církev, byť v případě některých prezidentů v minulosti to bylo, mírně řečeno, divné. Poté co byl zvolen prezidentem Petr Pavel, jsem ale tuto tradici uvítal, i když jeho postojů k víře si jsem vědom. Proto jsem přijal pozvání do katedrály na tzv. ekumenické bohoslužby, které byly součástí inaugurace. Jednak jsem za ekumenu vděčný a čerpám z různých křesťanských tradic mnoho inspirace, a hlavně jsem si říkal, že to bude skvělá možnost ukázat církev v jiném světle, než jí vnímá velká část našeho národa. Pochopitelně jsem nečekal, že by se z ekumenických bohoslužeb stala evangelizace, čekal jsem však, že církev dokáže pro veřejnost přijatelným způsobem požehnat novému prezidentovi do jeho nelehké služby. O to větší bylo moje překvapení, a vlastně i zklamání.

Jednak se nejednalo o bohoslužby ekumenické, ale především katolické, což mi až tak nevadilo, horší bylo sdělení o tom, co je církev a křesťanství desetitisícům lidí, kteří bohoslužby sledovali. Nedalo mi to a zareagoval jsem v jednom ze svých blogů článkem, který se jmenoval Inaugurace a promarněná příležitost a strhla se doslova mela. Píšu na sociální síti celkem dost, jsem zvyklý, že lidé reagují, ale v takovém počtu

a tak emocionálně ne. Ukázalo se, že to, co se při bohoslužbách stalo, mnoho lidí, a to včetně věřících, „vytočilo“, jiné utvrdilo, že toto je ta naše stará dobrá katolická církev a že jí do toho „nemáme žvanit“.

Z hlediska ekumenismu bylo silně nevyvážené, že si prezident při příchodu do katedrály musel potřást rukou s řadou katolických představitelů a poté jen s jedním představitelem Ekumenické rady církví a zemským rabínem. Ale ponechme stranou, kdo si s kým podal ruku, byť i to vyjadřovalo, která církev v této zemi hraje nebo by ráda hrála prim. Mnohem horší bylo, když byl prezident se svojí chotí a dětmi nucen během bohoslužeb stát dlouhé minuty před lebkou svatého Václava. Mám úctu k jiným tradicím, byť je mi v nich leccos cizí, jako třeba klanět se lebkám svatých, ale prostě vím, že něco je třeba překousnout a to z obou dvou stran. Jenže proč toto musel absolvovat prezident a tisíce necírkevních lidí u obrazovek? Pro mnoho Čechů tyto rituály patří do středověku a jen je utvrzují, že církev je mimo realitu.

Dále jsem si říkal, zda je toto nutné dělat v přítomnosti rabína. Asi není třeba psát, jak se na uctívání kostí Židů dívají. I když předpokládám, že rabín se přes to velkoryse přenesl. Dalším zklamáním byla modlitba ke svatým, včetně kontroverzního Sarkan-dera. Nebylo by lepší tento čas využít ke smysluplnému projevu nebo k modlitbě, ne však ke svatým, ale k Hospodinu? Pokud se jednalo o ekumenické bohoslužby, pak přece bylo jasné, že protestanté ani Židé se ke svatým nemodlí. Nebo se nemělo psát, že to budou bohoslužby ekumenické.

Je třeba dodat, že arcibiskup Graubner krátký projev měl. Ano, je nejvyšším představitelům jedné z mnoha českých církví – církve katolické, ale v této církvi stejně jako v ekumeně je mnoho lepších řečníků než tento nepochybně ctihodný muž. Proč nemohl něco povědět T. Halík, M. O. Vácha, P. Hošek či někdo z mnoha dalších známých křesťanů, kteří dokážou oslovit a oslovují i českou sekulární veřejnost?

Na závěr bohoslužeb zazněla modlitba Páně a zpívaná modlitba ke sv. Václavovi. Ne k Pánu Bohu, ale ke sv. Václavovi. Během bohoslužeb se pak prezident s chodí museli před lebkou poklonit a dát k ní květiny. Je mi známo, že modlitba a klanění ke sv. Václavovi bylo kvůli zdůraznění české státnosti. Nebylo by ale lepší modlit se k Pánu Bohu a Václava v kontextu české státnosti jen připomenout? Co jiného se od církve při takovéto příležitosti očekává než přímlyvy k Hospodinu? Proč se hlavní osobou stal sv. Václav a hlavním artefaktem jeho lebka?

Když vše skončilo, chtělo se mi říci něco ve smyslu, že toto není jediná forma křesťanství, českého ekumenismu ani jediná forma katolické církve.

Asi není třeba psát, že církev v naší zemi nemá dobrou pověst. Někdy si za to může sama, někdy jsou soudy vůči ní nespravedlivé. O to více by měla promýšlet, jaké signály vysílá vůči veřejnosti. Když už má nebo máme možnost vystupovat v médiích, pak bychom měli být více srozumitelní a méně církevní.

Napadají mě slova německého bohoslovce Dietricha Bonhoeffera, který vyzýval křesťany, aby se uměli vzdát „náboženské propagandy“ a „programové křesťanskosti“, aby místo vlajek zbožných slova symbolů se vydali na cestu „kristovského inkognita“ a po inflaci slov raději nabídli – třeba nepoznání – věrohodnější svědectví činů, lidské solidarity, zápasu za spravedlnost. V případě inaugurace měla

církev možnost z „kristovského inkognita“ vystoupit, ale tuto možnost promarnila. Oslavena byla církev, sv. Václav, ale Bůh se krčil někde v koutě. Toto nezachránilo ani krátké čtení z Bible od zemského rabína a od předsedy Ekumenické rady církví.

Lze namítnout, že svatí, lebka, svatováclavský chorál jsou symboly, které ukazují na hlubší, duchovní realitu. Z religionistického pohledu to velmi dobře chápu. Jenže inauguraci nesledovalo pár intelektuálů, kteří tomuto vysvětlení rozumějí, ale ateistická česká společnost. A k té nemůžeme přistupovat, když si ještě jednou půjčím slova D. Bonhoeffera, stylem „žer ptáčku, nebo chcípni“.

Jak se ukázalo i skrze mnoho reakcí na sociálních sítích, řada katolických i nekatolických křesťanů byla tímto přístupem zklamána. Jak jsem již psal, vůbec mi nejde o prvoplánovou evangelizaci, ale jen a pouze o jasné a srozumitelné sdělení národu a prezidentovi, že jako církve (nikoliv jediná a pravá církev) se za prezidenta a národ přimlouváme u Hospodina a že chceme být lidem okolo nás k dispozici. Možná to pro někoho je příliš málo. Ale ono to vůbec málo není.

Další inaugurace bude za pět let, ale mezitím se naskytne řada příležitostí pro církve konat i hovořit. Moc bych si přál, aby dokázala být srozumitelná, čímž nemyslím hloupá, naivní nebo dokonce primitivní. A aby jasně ukazovala na toho, kdo je její základ a střed...

Autor je kazatel Církve bratrské.

SPOLEČNOST VYUŽILA PŘÍLEŽITOST UDĚLIT PETRU PAVLOVI ROZHŘEŠENÍ

Václav Radoš

V sobotu 28. ledna se v Česku konaly prezidentské volby, ve kterých byl zvolen novým prezidentem vysloužilý armádní generál Petr Pavel. V druhém kole porazil bývalého populistického premiéra a podnikatele Andreje Babiše. Krátce po skončení hlasování se potvrdily výsledky, které byly v průzkumech předpovídaný. Petr Pavel drtivě zvítězil s více než 58 % hlasů. Na pódiu před svými příznivci se zvolený prezident ukázal jako sjednocující postava a neváhal oslovovat voliče svých soupeřů, tedy především ty, kteří podporovali Andreje Babiše: „V této zemi nevidím vítězné a poražené voliče. Vyhrály hodnoty jako pravda, důstojnost, respekt a pokora. Tyto hodnoty jsem připraven svojí službou nejen na Hrad, ale i do naší republiky vrátit.“

Obě strany dlouho dopředu avizovaly v kampani důraz na slušnost a férovost, realitou ale bylo, že kampaně byly velmi napjaté a v důsledku ještě více rozdělily už tak polarizovanou českou společnost. Atmosféra kampaně byla charakterizována záplavou dezinformací a výroky Babiše vyvolaly dokonce i mezinárodní pobouření. Jeho

marketingový tým se nejprve snažil přesvědčit veřejnost, že se tento kontroverzní podnikatel změnil a není již tak vznětlivý politik, jako byl dříve. Avšak po prvním kole voleb se jeho strategie dramaticky změnila. Sotva byly vyhlášeny výsledky prvního kola, ve kterém skončil na druhém místě, začal na svého rivala agresivně útočit. Babišův tým rozmístil po celé zemi billboardy s tvrzením, že Pavel chce zemi zatáhnout do války. Na sociálních sítích se šířily dezinformace a falešné zprávy, které měly Pavla poškodit. Jedním z hlavních tvrzení bylo varování před nucenou válečnou mobilizací po případném Pavlově vítězství.

Již od počátku svého politického působení Andrej Babiš sliboval, že bude stát řídit jako efektivní firmu. Jeho technokraticky populistické působení ale spíše delegitimizovalo politické oponenty. Zároveň demobilizoval voliče tím, že dlouhodobě vyvolával občanskou apatii. Lenka Buštíková z Arizona State University zmiňuje, že tato antielitní ideologie využívá kompetenci k vytvoření dojmu autenticity a blízkosti s obyčejnými lidmi. Babišova kampaň se tedy pokusila oslovit také křesťanské voliče, když chtěl před druhým kolem navštívit sochu Pražského Jezulátka. Správci kostela Panny Marie Vítězné ale vstup do chrámu uzavřeli. Nechtěli totiž, aby Babiš poutní místo zneužil ke své prezidentské kampani.

Je zřejmé, že někteří křesťané vnímají postupující sekularizaci společnosti jako hrozbu pro svou víru. Populisté, kteří se staví proti údajnému vytlačování náboženství z veřejného prostoru a kladou důraz na jeho zachování a podporu, mohou působit jako ochránci křesťanské identity a tradice.

„Všechno, co Babiš v těchto dnech dělá, je součástí jeho promyšleného politického marketingu. Už z tohoto důvodu působí značně nevěrohodně, když je najednou nějak moc věřící,“ řekl deníku FORUM 24 katolický kněz, dominikán a garant platformy Dominikánská 8 Benedikt Mohelník s tím, že Babišovo vystupování podle něj ani není v souladu s jeho dřívějšími vyjádřeními. „Nakonec to na mne působí především trapně a dojemem, že si chce tímto způsobem nakoupit voliče,“ dodává kněz.

Významnou součástí Babišovy kampaně byla televizní debata, která vyvolala mezinárodní rozruch. Když moderátorka položila Babišovi otázku, zda by Česká republika měla vyslat vojáky v případě ruského útoku na Polsko nebo na pobaltské státy, Babiš odpověděl, že naše děti do války rozhodně nepošle. Toto prohlášení vyvolalo reakci v polských a pobaltských médiích a muselo být pak vyvráceno českým ministrem zahraničí a obrany.

Kampaň Petra Pavla se od té Babišovy výrazně odlišovala. Získal podporu některých vyřazených kandidátů z prvního kola a ti se poté do jeho kampaně aktivně zapojili. Podpora třetí nejsilnější kandidátky, Danuše Nerudové, byla doslova bezprecedentní. I přestože v kampani rezonovalo Pavlovo členství v KSČ, společnost využila příležitost udělit Pavlovi rozhršení a povětšinou tento hřích mládí novému prezidentovi odpustit, o čemž mimo jiné svědčila náměstí velkých českých měst, plná jeho fanoušků. Je důležité poznamenat, že oba kandidáti těžili z režimně konformního přístupu svých otců a těžili se z příležitostí, které jim normalizace připravila. Je ale otázka, zda je pro nás volba bývalého komunisty a předsedy vojenského výboru NATO příležitost definitivně se vypořádat s komunistickou minulostí.

Bývalého prezidenta Miloše Zemana, který projevoval sympatie k Rusku a Číně a byl kritizován za překračování svých pravomocí v prezidentském úřadu, tak nahradil prozápadní prezident. Pavel se zasazuje o větší zapojení Česka v Evropské unii a NATO a také podporuje Ukrajinu v období válečného konfliktu. Jeho zvolení by mohlo přinést důraz na plnění povinností prezidenta podle ústavy, posílení vztahů s Evropskou unií a NATO, posílení právního státu, ochranu lidských práv a respektování demokratických institucí.

Je však důležité si uvědomit, že přechod od jednoho prezidenta k druhému nemusí být automaticky spojen s okamžitými a viditelnými změnami. Pro Česko je důležité dlouhodobé uplatňování zodpovědné politiky, zajištění stability a pokračování v práci na posílení demokracie, právního státu a sebevědomých zahraničních vztahů.

Autor je redaktor magazínu Proboha.

„Slavnostní řeč mi ze srdce tryská, své dílo přednesu králi; jazyk můj – hbitého písaře rydlo: Ty nejkrásnější ze synů lidských, z tvých rtů se line milost, proto ti Bůh navěky žehná! Boky si opásej, bohatýre, mečem, svou velebnou důstojností, se zdarem do boje důstojně vyjeď za pravdu, mírnost a spravedlnost, svou pravici dokážeš činy, jež vzbudí bázeň. Máš ostré šípy, národy padnou ti k nohám, zasáhneš srdce nepřátel, králi! Tvůj trůn, ó božský, bude stát věčně a navždy, tvým žezlem královským je žezlo práva. Miluješ spravedlnost, nenávidíš zvlí; proto tě, božský, pomazal Bůh tvůj olejem veselí nad tvoje druhy. Celé tvé roucho myrhou, aloe, kasií voní, z paláců zdobených slonovou kostí hra strun zní pro radost tobě. Královské dcery se skvějí v tvých skvostech, královna ve zlatě z Ofiru ti stojí po pravici.“ (Ž 45,2–10)

IZRAEL JE VNITŘNĚ ROZDĚLEN

Jiří Schneider

Izrael letos oslavil 75 let od svého vzniku a v mnoha ohledech je to stát výjimečný. Je dobře známo, že důležitou oporou, která mu umožnila uhájít suverenitu, bylo průkazné odhodlání bránit se ozbrojenou silou. Neméně důležitou oporou je jeho demokratický charakter a společenský konsenzus ve věci respektu k právnímu státu. Nejvyšší soud jako důležitý pilíř soudní moci nabyl v situaci, kdy Izrael nemá ústavu, ale pouze tzv. základní zákony, přijaté prostou většinou, postupně význam druhé komory parlamentu. Je ostatně symbolické, že budova tohoto soudu v Jeruzalémě stojí na nejvyšším místě vládní čtvrti, parlament se nachází o kus níže...

Izrael zažil v posledních letech unavující sérii pěti voleb, na jejichž základě se opakovaně nedařilo sestavit stabilní většinu v parlamentu. Premiér Netanjahu, jehož trestní stíhání bylo jednou z příčin politické krize, nakonec vyšel z posledních voleb jako vítěz v čele koalice, která se opírá o hlasy extrémních stran. Právě z jejich řad pocházela v posledních letech kritika zasahování Nejvyššího soudu do politických otázek. S návrhem soudní reformy, která spočívá v omezení jeho pravomocí a posílení role parlamentu, přišla nová vláda v situaci, kdy obavy o demokratický charakter státu přinutily vyjít do ulic nevídané množství lidí. Izraelská společnost se zdá vnitřně rozdělena více než dříve.

Izraelský Nejvyšší soud má ve srovnání s podobnými právními systémy nebývale silné pravomoci. Základním rámcem rozhodování byly při absenci ústavy tzv. základní zákony (o důstojnosti a svobodě a o svobodě povolání), přijaté prostou většinou v roce 1992.

V řadě případů Nejvyšší soud zvrátil či upravil rozhodnutí vlády či Knesetu s odkazem na doktrínu „přiměřenosti“ (*reasonableness*). Áron Barak, předseda Nejvyššího soudu v devadesátých letech, prosazoval aktivistický přístup soudu, který – jak tvrdí jeho kritici – spočíval v subjektivním přesvědčení, že lze sporný zákon nebo praxi ospravedlnit.

Nejvyšší soud hrál důležitou roli v otázce dodržování lidských práv a ochrany proti diskriminaci různých skupin obyvatelstva. Významná je jeho pravomoc soudního přezkumu činnosti izraelské armády, včetně Západního břehu, a státních institucí i mimo území státu. Nejvyšší soud, byť byl kritizován za dvoji standard týkající se okupovaných území, se těšil důvěře nadpoloviční většiny židovských i arabských občanů Izraele (2017). Většina také souhlasila s jeho pravomocí vracet zákony parlamentu. V roce 2022 ovšem důvěra klesla ke 40 procentům. Návrh soudní reformy by dal Knesetu pravomoc přehlasovat prostou většinou rozhodnutí Nejvyššího soudu, reforma by snížila pravomoc soudu provádět soudní přezkum legislativy a správních opatření, zakázala by soudu rozhodovat o ústavnosti základních zákonů a změnila poměry ve výboru, který soudce nominuje.

Po dlouhá léta byla výjimka z branné povinnosti pro ultraortodoxní (*haredim*) kamenem úrazu izraelské politiky. Současná pravicová vláda podniká kroky, které velká část izraelské veřejnosti považuje za ohrožující demokratický charakter země, zejména reformu soudnictví. Nejvyšší soud hrál důležitou roli při posuzování této výjimky a jejího právního zakotvení – opakovaně vyzýval, aby parlament výjimky z branné povinnosti stanovil zákonem. Spor o postavení nejvyššího soudu narušil společenský konsenzus a spolu se sporem o zrušení výjimky z branné povinnosti pro ultraortodoxní muže je jedním z ohnisek dosud nejrozsáhlejšího vzednutí občanské aktivity v dosavadních dějinách Státu Izrael.

Náboženská výjimka z branné povinnosti

První premiér Státu Izrael David Ben-Gurion uzavřel s ultraortodoxními rabínskými politiky v době založení státu dohodu. Týkala se dodržování košer předpisů a šabatu ve veřejných institucích a pravomoci rabínů uzavírat manželství. Tehdejší Ben-Gurionův spolupracovník a pozdější premiér a prezident Šimon Peres tuto dohodu obhajoval jako moudrý a pragmatický krok k budování konsenzu: „Ben-Gurion se postavil proti náboženskému i protináboženskému nátlaku.“ Ben-Gurion nesouhlasil s oddělením náboženství od státu. Cítil respekt k podobě židovství, která po staletí udržovala v diaspoře židovskou identitu. Ale také si pravděpodobně myslel, že v moderním státě brzy odezní. V tom se mýlil.

Součástí dohody bylo osvobození od vojenské služby pro ty, kteří se „na plný úvazek“ věnují studiu Tóry. Tato výjimka, nazývaná *torato omanuto* („jeho Tóra je jeho zaměstnání“), nebyla součástí branného zákona z roku 1949. Podzákonná norma, nařízení ministra obrany, dovolovala ultraortodoxním mužům studujícím v náboženských školách po dosažení 18 let odklad nástupu na vojenskou službu, a to teoreticky do 40 let, kdy pro ně přestane platit branná povinnost. V praxi mohli bez obav z odvodu opustit ješivu už ve věku 30 let.

Výjimka se původně týkala několik stovek studentů. Za vlády premiéra Menachema Begina v roce 1977 byla zrušeno omezení počtu výjimek. Ultraortodoxní komunita se od vzniku státu značně rozrostla. V roce 2019 bylo v důsledku výjimek odvedeno pouze 69 % židovských mužů a 59 % židovských žen.

Ovšem když ultraortodoxní muži neslouží v armádě, a navíc dostávají vládní finanční podporu, vyvolává to v Izraeli už dlouhou dobu nespokojenost. Navíc toto opatření nevedlo k integraci ultraortodoxní komunity, nýbrž k její socioekonomické marginalizaci a nadprůměrné nezaměstnanosti v jejích řadách.

Také proto se v roce 1998 problémem zabýval izraelský Nejvyšší soud a stanovil, že ministr obrany nemá pravomoc uplatňovat tuto výjimku a vyzval Kneset, aby přijal legislativní řešení. Předseda nejvyššího soudu Barak rozhodnutí odůvodnil tím, že výjimka porušuje zásadu rovnosti a je diskriminační. V reakci na to přijal Kneset v roce 2002 zákon, který umožňoval prezenčním studentům ješivy odložit odvod až do věku 23 let, kdy by mohli buď nastoupit na zkrácenou vojenskou či civilní službu, nebo pokračovat ve studiu v ješivě. Tyto pobídky k službě v armádě se ukázaly jako nedostatečné. Zákon vytvořil cestu, jak se vyhnout odvodům, a vzhledem k tomu, že

v praxi udržoval nerovnost, byl v roce 2012 Nejvyšším soudem zrušen s odkazem na základní zákon o lidské důstojnosti.

Vláda využila situace, když ultraortodoxní strany byly v opozici, a schválila zákon, který počítal do roku 2017 s postupně rostoucími kvótami odvedených ultraortodoxních mužů. Mezitím ovšem proběhly další volby a ultraortodoxní strany se staly součástí vládní koalice, která zákon upravila, odstranila hrozbu trestních sankcí a zpomalila zavádění kvót do roku 2020.

Nejvyšší soud v této záležitosti znovu zakročil v září 2017. Zákon opět zrušil a dal vládě jeden rok na schválení nového zákona. Vláda ovšem na konci roku 2018 padla a od té doby se do Knesetu uskutečnilo postupně pět předčasných voleb. Nejvyšší soud v době politické nestability lhůtu opakovaně prodlužoval. Spor o výjimku blokoval sestavení vlády a stal se katalyzátorem politické krize.

Když na konci roku 2022 premiér Netanjahu sestavil vládu s podporou ultraortodoxních stran, stala se výjimka z branné povinnosti dalším argumentem pro reformu postavení Nejvyššího soudu. Stranám zastupujícím osadníky na Západním břehu ležel Nejvyšší soud už dlouho v žaludku a usilují o to, aby Kneset mohl přehlasovat jeho rozhodnutí a přijmout jím zrušené zákony.

Vzhledem k masovým protestům veřejnosti byla reforma soudnictví pozastavena a pod záštitou prezidenta probíhají jednání mezi vládou a opozicí. Pokud by vláda do konce července nepřijala zákonnou úpravu a Nejvyšší soud by lhůtu dále neprodloužil, znamenalo by to konec výjimky z branné povinnosti pro ultraortodoxní. Vláda tedy usilovně jedná o možném kompromisu, který by snížil věkovou hranici ze současných 26 let, zkrátil dobu služby na dva roky, zvýšil dávky pro brance, zejména pro ty, kteří slouží déle.

Bylo by dobré, kdyby se izraelskému prezidentovi podařilo vyjednat kompromisní podobu reformy, která by omezila některé bezprecedentně vysoké kompetence Nejvyššího soudu (např. to, že se podílí na nominaci nových soudců) a zároveň zachovala jeho roli při ochraně lidských práv jednotlivce a menšiny před vůlí aktuální politické (parlamentní) většiny.

Pokud budou izraelsští politici schopni dosáhnout konsenzu v otázce branné povinnosti, je velká šance, že bude součástí většího kompromisu v rámci reformy soudnictví. Zda je takový kompromis politicky možný, ukáže nejbližší doba.

Autor byl český velvyslanec v Izraeli v letech 1995–1998.

ROZHOVOR S PAVLEM FISCHEREM

Toto číslo KR je věnováno prezidentství a jeho roli v našich moderních dějinách od r. 1918 – jakou roli hrál a hraje v naší společnosti a jakou roli hráli jednotliví prezidenti. Rozhovor s Pavlem Fischerem se tématu věnuje také, a částečně je přesahuje.

Je jaro 2023, krátce po prezidentských volbách, oslovujeme tě nejen proto, že jsi byl v posledních dvou volbách prezidentský kandidát, ale tvůj profesní život je s úřadem prezidenta po obnovení svobody a demokracie v naší zemi zajímavě spojen. Funkci prezidenta jsi poznal z pozice blízkého spolupracovníka, později velvyslance a diplomata, šéfa sociologické agentury, senátora a nakonec někoho, kdo se o tuto funkci uchází. Zdá se, že to celé začalo v roce 1995, kdy jsi začal pracovat v prezidentské kanceláři. Jak ses vlastně k práci pro prezidenta Václava Havla dostal?

Začalo to dávno předtím. Přemýšlel jsem o tom, jak žít svobodně navzdory poměrům, v dobách před rokem 1989. Hodně mě v tom formovala moje rodina. Musím říci, že jsem obdivoval každého, kdo nejen usiloval svobodně žít, ale kdo to uměl také přesně formulovat. A proto jsem bral Václava Havla a mnoho dalších jako orientační body, které mi pomáhaly se v tom totalitním guláši neztratit. Po pádu Berlínské zdi jsem pak s úlevou začal hledat, kde si ještě doplnit vzdělání. Měl jsem neodbytný pocit, že mi roky povinného marxismu-leninismu zabarikádovaly výhled do svobodného světa. A proto jsem s povděkem přijal stipendium pro studium ve Švýcarsku. Byl to ojedinělý studijní program z oboru sociálního učení církve. Tam jsem získal vhled do reality světa nezatíženého ideologií. Studovali jsme dějiny i současnost a postupně získávali svobodnější náhled, který vycházel z antropologie, založené na ideji člověka jako součásti stvoření a jako rovnocenného partnera Stvořitele. Pozvání k práci do týmu Václava Havla přišlo o pár let později. A já jsem to vzal, protože mi to dávalo smysl.

Po roce 1990 jsi měl příležitost sledovat působení Václava Havla nejprve v roli československého a později českého prezidenta. Jak jsi tehdy jako občan vnímal vztah české společnosti k hlavě státu?

Vzpomínám si, že jsem pro francouzské publikum tlumočil první projev prezidenta Havla nebo jsem do francouzského vysílání tlumočil některé významné okamžiky – třeba návštěvu papeže Jana Pavla II. A ty okamžiky se mi zadržely pod kůží. Byl jsem dojat a věděl jsem, že se píšou dějiny. První návštěva dalajlamy a další události měly zkrátka světový rozměr. Dvěře si u nás podávali lídři, kteří byli svědomí lidstva. A to bylo úžasné. Na druhou stranu jsem vnímal, že lidé Václava Havla berou jako sobě rovného. Nezapomenu, když jsem slyšel na náměstích, že na něj pokřikují „Vašku!“ A to tím spíš, že to nebyli žádní intelektuálové, třeba to byli štamgasti nebo kopáči.

Někteří pozorovatelé české politiky tvrdí, že naše společnost nikdy nepřijala za své republikánskou perspektivu prezidentství, ale nahlížela na prezidenty jako na mocnáře i v dobách, kdy na Pražském hradě byli „vůdci proletariátu“. Co o tom soudíš?

Rozhodně se Pražský hrad přímo nabízí k tomu, aby člověk změnil perspektivu. Když se každý den díváte na hlavní město z výšky, nutně se to odrazí v tom, jak o sobě – a to klidně jen jako úředník – začínáte smýšlet. Můžete nabýt pocitu, že máte vliv. Kolem prezidenta se vytvářejí kruhy z osob, které chtějí být na očích. A tak s určitou skepsí sledujete, že to má vliv i na to, jak se k hlavě státu vztahují občané. Očekávají, že zařídí všechno. Proto mi vřdycky imponovali lidé, kteří tomu dokázali vzdorovat a zůstali normální. Ivan Medek, Luboš Dobrovský, Pavel Tigrid a další, které měl Václav Havel kolem sebe, mi potvrzovali, že člověk se z toho nemusí hned zfamfrnět. A na prvním místě usiloval tomu vzdorovat Václav Havel osobně. Nebyl to on, kdo říkal, že se s nástupem do funkce prezidenta stal sám sobě podezřelým?

Změnil se tvůj pohled na roli prezidenta od devadesátých let? Jakou roli v tom hrály jejich osobnosti?

Změnila se doba, první roky po roce 1989 vyžadovaly obrovskou energii a odhodlání pro nezbytné reformy. Václav Havel byl tohoto úsilí součástí, často dokonce v jistém smyslu ještě víc než vláda, především vzhledem k jeho obrovskému renomé v zahraničí. To se měnilo po vstupu do NATO nebo s naším členstvím v EU. A osobnosti prezidentů k tomu později přispěly – už tu nebyla ambice něco měnit, ale spíše udržovat.

Role prezidenta je popsána v ústavě, týká se rozhodovacích pravomocí, ale má také rovinu politickou a symbolickou – je to hlava státu. Zkrátka záleží na tom, s kým se setkává a kdy a co říká. Do jaké míry prezident udává tón společenské atmosféře, nakolik může ovlivnit politickou diskusi? Má více prostoru v oblastech, jimž se dostatečně nevěnuje nebo dokonce vyhýbá vláda a parlament?

Popis práce vymezuje ústava prezidentovi zcela přesně. Proto jsem trpěl pokaždé, když se některá hlava státu vydala mimo své kompetence. Měl jsem pocit, jako by na zámeckou štěrkovou cestu vyjžděl bagr a ničil pečlivě rozvrženou zahradu i směřování cest, které se budují pro příští generace. I proto jsem rád, že máme dnes prezidenta, který se veřejně zavázal, že bude ústavu respektovat. To považuji za luxus. A co se týče vlivu: Jistě, prezident by jej měl využívat právě tam, kde by si společnost měla například klást otázky nebo kde chybí konsenzus. Na druhou stranu neočekávám, že prezident bude mluvit ke všemu, to by bylo nesnesitelné. Jistá úspornost je na místě.

Koncem devadesátých let jsi studoval na prestižní francouzské škole ENA (Vysoká škola administrativy – pozn. redakce), mezi jejíž absolventy patří francouzská elita včetně současného prezidenta Macrona. Ovlivnila tě tato zkušenost

nějak v pohledu na roli prezidenta, zejména vzhledem ke specifickému postavení prezidenta ve Francii?

To je dlouhá historie. ENA jako instituce dnes už vlastně neexistuje – jmenuje se to jinak, a to z rozhodnutí Emmanuela Macrona, které raději nebudu komentovat. Školu založil generál de Gaulle po válce, během níž si Francouzi uvědomili, kolik vysokých úředníků nemělo žádný problém kolaborovat s nacisty, s okupantem. A genialita generála de Gaulla byla v tom, že rozhodl založit instituci, které vložil do DNA povinnost služby Francii. Právě postoj služby mě na tom fascinoval. Sloužit může být v něčem vznešené. Poznat étos služby mě během studia na škole hodně posunulo. Zkušenost ze studia mi otevřela nové horizonty. Ale neměl jsem nikdy v plánu měnit postavení prezidenta u nás podle francouzského vzoru. Spíš jsem si kladl otázku, kde by byla Česká republika, kdybychom byli v roce 1989 měli vizionáře, který založí podobnou školu pro nejlepší úředníky i u nás. Vždyť kolaborace s okupanty byla bytostně i naše, česká zkušenost.

Občas se srovnáváme se Slovenskem, napadá mě otázka, čím to, že na Slovensku mohla být zvolena žena, zatímco u nás je prezidentství dosud mužská záležitost?

Nerozumím tomu. Ženy jsou v politice obecně méně zastoupeny a je to škoda. Jde přece o osobnost a schopnosti člověka. Měl jsem ve svém profesním životě štěstí na ženy, které mi byly obrovskou inspirací. Vždycky jsem nadšen, když potkám ženu s espirem, a věřím, že ji jednou potkám i v nejvyšší ústavní funkci.

Otázky kladl Jiří Schneider.

TŘIKRÁT ZE STARÉHO ZÁKONA

„Dennodenně si čtete v biblických knihách,“ povzbuzuje nás tato edice nakladatelství BIBLION. Na webu nakladatelství je charakterizována takto: „Pradávné příběhy brýlemi současných inspirativních osobností. Text biblických knih ve stravitelných denních porcích. Komentáře, které vtahují text na kolbiště současného světa. Bible čtená tady a teď.“

Zatím v této edici vyšly takto komentované tři krátké starozákonní spisy: *Ester* (2021, 66 str.), *Píseň písní* (2022, 99 str.) a *Jonáš* (2023, 69 str.). Knížky jsou pro „dennodenní“ četbu přizpůsobeny nevelkým rozsahem i kapesním formátem, takže je lze mít přes den stále u sebe. Mají přehlednou grafickou úpravu, proti nepřilíš dlouhým „denním porcím“ biblického textu na sudých stránkách je na lichých stránkách příslušný komentář či doprovodný text. Do knížek je vloženo vždy několik dvoustránkových ilustrací, na konci knížky je fotografie a stručný životopis autora doprovodného textu. Obálky jsou vyrobeny z „ekologicky šetrného kartonu“.

Biblické texty jsou uváděny v překladu *Bible 21* (Bible pro 21. století), který nakladatelství BIBLION vydalo poprvé v roce 2009. Porovnáme-li ve třech uvedených svazcích tento překlad s Českým ekumenickým překladem, zjistíme poměrně malé rozdíly ve výběru synonym, v přepisu některých místních jmen, jmen panovníků, ve slovosledu.

První svazek edice nabízí čtenářům knihu *Ester*, která patří mezi pět svátečních svitků (čte se v synagogách o svátku *purim*). V předmluvě připomíná šéfredaktor nakladatelství Alexandr Flek, jak

i jemu někdo pomohl vidět v biblickém textu „kontext, příběh, linku, zápletku, rozuzlení, pointu“. O totéž se budou snažit autoři komentářů v této edici.

Knihou *Ester* provází spisovatelka Jana Šrámková, autorem obálky a šesti černobílých ilustrací (sestavených převážně z písmen) je Cristo del Risco. Biblický text, který má devět kapitol, rozdělila Jana Šrámková na 20 oddílů („denních porcí“). Každý opatřila nekonvenčním nadpisem (např. „Fraška à la Molière“ pro oddíl Est 1,10–22, nebo „Síla ztráty límečku“ pro oddíl Est 4,1–8), který se snaží poukázat na některý aktuální aspekt příslušného biblického textu. Tento aspekt pak rozvádí v doprovodném textu (např. Xerxes jako naši politici). V jeho posledním odstavci se obrací na čtenáře s otázkami či aktuálními výzvami.

V této biblické knize, jejíž děj je situován do židovské diaspory v perské říši (5. st. př. n. l.), se sice nevyskytuje Boží jméno, je však z jejího příběhu jasně patrné, jak podivuhodné cesty pro záchranu svého lidu Hospodin volí.

Biblický text, nabídnutý v druhém svazku edice, *Píseň písní*, patří rovněž mezi sváteční svitky, čte se v synagogách o svátku *pesach*. Průvodcovské funkce se ujala farářka Církve československé husitské Martina Viktorie Kopecká. Knížku věnovala snoubencům, které připravovala (nebo bude připravovat) na přijetí svátosti manželství, a v doprovodném textu jakoby se k nim obracela. V předmluvě nazvané „Silnější než smrt“ charakterizuje svůj vztah k této biblické knize: „Pohlížím na ni jako na sbírku milostné poezie, která člověku po staletí dodává sílu, naději a optimismus.“

Biblický text, který má převážně formu rozmluvy dvou zamilovaných (do níž občas vstupuje sbor či dcery jeruzalémské), rozdělila M. V. Kopecká na 32 básní, každou opatřila poetickým nadpisem („Vezmi mě s sebou“, „Láskou nemocná“, „Celička voní dálkami“...). V průvodních textech obdivuje, jaké bohatství forem a tváří lásky tyto básně obsahují a jak jsou v nehlubších projevech obrazem Boží lásky k lidem.

Ilustrace k tomuto svazku vytvořila Kristýna Plíhalová.

Třetí svazek edice je *Jonáš*. Tento biblický spis, který patří do sbírky dvanácti (malých) proroků, je jedním z nejkratších spisů Starého zákona – má 41 veršů. Obsahuje pouze jedno krátké proroctví, jinak líčí podivný příběh proroka, který se snaží vyhnout Hospodinovu povolání, je to příběh plný nečekaných zvrátů. Průvodcem je zde Pavel Hošek, profesor religionistiky na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Rozdělil text do 20 „denních porcí“ a napsal i silně osobně laděnou předmluvu. Zmiňuje v ní, že v rabínské literatuře je kniha

Jonáš vykládána jako první židovská anekdota. V doprovodném textu ukazuje, jak je Jonášův příběh stále aktuální: „Jonáš se totiž chová přesně tak, jak se někdy chováme všichni.“ Biblický text důkladně vyvrací naše falešné představy o Bohu.

Do knížky je vloženo sedm dvojstranných abstraktních ilustrací Tomáše Kozohorského; ze seznamu na jejím konci se dovíme, co má která znamenat (Krajina, Hlubina, Tiseň, Ninive, Uražení, Odpuštění, Smíření).

Doprovodné texty ve všech třech uvedených knížkách jsou živé, snaží se oslovit současného čtenáře. Nemají charakter klasických biblických komentářů, nezabývají se tradičními exegetickými otázkami (doba vzniku, historické souvislosti, otázky autorství, struktura textu apod.). Snaží se však ukázat, jak mohou biblické texty promlouvat do našeho duchovního života.

Takže vezměte a čtěte. Dennodenně.

Vladimír Roskovec

Praha, Biblion 2021–2023

K Ř E Š Ť A N S K Á
REVUE

KŘESŤANSKÁ REVUE, ETF UK Černá 9, p. p. 529, Praha 1, 115 55
vydává OIKUMENE – Akademická YMCA ve vydavatelství Eman Praha
Vychází 4x ročně

Redakční rada: Pavol Bargár, Pavel Hošek, Lukáš Klíma, Petr Krejčí, Jana Plíšková (výkonný redaktor a korektor), Václav Radoš, Vladimír Roskovec, Jiří Schneider

Předplatné v ČR: 250 Kč • v SR: 16 €. Ostatní předplatitelé 30 € (Evropa), 35 USD •
cena jednotlivého čísla je 60 Kč •

administrace předplatného: predplatne@krestanskarevue.cz nebo tel. 224 919 607 • předplatné pro SR zajišťuje Biblická škola v Martině: krestanskarevue@bsmt.sk • platbu poukazujte na účet: Oikumene – Akademická YMCA u České spořitelny, a. s., Praha 1, Senovážné nám. 25, číslo běžného účtu 1935013389/0800, variabilní symbol: Vaše číslo abonenta z adresního štítku • tiskárna DATIS Brno • rozesílá KONGRES TAKT Brno • sazba: Petr Kadlec • návrh obálky: Josef Karhan
Identifikační číslo (IČO) vydavatele – sdružení Oikumene – Akademická YMCA: 161 92 761 •
Evidenční číslo MK ČR E 1032. ISSN 0023-4613